

Joni Laaksonen

Nuorten osallisuus sijaishuollossa

Opinnäytetyö

Syksy 2013

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi

Tekijä: Joni Laaksonen

Työn nimi: Nuorten osallisuus sijaishuollossa

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2013

Sivumäärä: 70

Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, että mitä tarkoittaa nuorten osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa sekä miten sijoitettujen nuorten osallisuus on toteutunut sijaishuollon prosessin eri vaiheissa. Selvitin ja tutkin myös sijaishuollon kehittämismahdollisuuksia osallisuuden näkökulmasta. Tutkimukseen osallistui sijoitettuja nuoria Etelä-pohjanmaan alueelta, jotka olivat iältään 12-17 -vuotiaita. Työssäni keskeisiä teemoja nuorten osallisuuden lisäksi olivat sijaishuollon ominaispiirteet, nuoren etu ja oikeudet sijaishuollossa, sijaishuollon prosessin eri vaiheet sekä sosiaalityöntekijän, omaohjaajan ja muiden tahojen merkitys nuorelle sijaishuollon aikana. Lainsäädännölliset asiat ovat myös tärkeässä asemassa työssäni.

Toteutin tutkimukseni laadullisena tutkimuksena ja tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua, joka pohjautui kolmeen tutkimuskysymykseen. Selvitän työssäni tarkasti tutkimuksen vaiheet ja analysoin tuloksia teorian tietoon pohjaten. Haastatteluihin osallistui nuoria, jotka olivat parhaillaan sijaishuollossa tai siirtyneet jo jälkihuollon puolelle. Haastatelluilta nuorilta sain omakohtaisia kokemuksia sijaishuollon osallisuudesta sekä kehittämisideoita osallisuuden parantamiseksi.

Opinnäytetyössäni pyrin käsittelemään nuorten osallisuutta mahdollisimman monesta näkökulmasta. Pyrin koko opinnäytetyöni ajan tuomaan sosionomin näkökulman esiin ja yhdistän työssäni monipuolisesti teoriaa ja omaa kokemustani lastensuojelun sijaishuollossa. Teoriaosuuteen olen käyttänyt paljon kirjallisuutta lähteenä.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalityössä on kehitettävä erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja nuorten välistä vuorovaikutusta. Nuoret halusivat enemmän tapaamisia sosiaalityöntekijöidensä kanssa ja tapaamisten tulisi myös olla luonteeltaan rennompia. Omaohjaajan ja nuoren väliseen vuorovaikutukseen nuoret sen sijaan olivat pääosin tyytyväisiä. Tutkimustulosten perusteella nuoret kokevat, että heitä kuunnellaan sijaishuollon arjessa. Tiedonkulun ongelmat eri tahojen välillä sen sijaan nousivat esille haastatteluvastauksista. Nuorten osallisuus sijaishuolto prosessin eri vaiheissa on toteutunut tutkimukseni perusteella kokonaisvaltaisesti.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, osallisuus, sosiaalityöntekijä, omaohjaaja

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Program in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author : Joni Laaksonen

Title of thesis: Young People's Participation in Foster Care

Supervisor : Arja Hemminki

Year: 2013

Number of pages: 70

Number of appendices: 1

The purpose of this thesis was to find out what young people's participation in child protection foster care means, and how the participation of adolescents in foster care has taken place at different stages of the process. I also clarified and examined development opportunities in foster care at the perspective of participation. The thesis involved young people placed in the Southern Ostrobothnia region, ranging in age from 12 to 17 years old. The key themes in this work were the inclusion of young people in addition to the characteristics of foster care, youth advantages and rights in foster care, foster care in different stages of the process together with the social worker, the meaning of personal instructor and other quarters to young people during the foster care process. Legislation issues also play an important role in my work.

The research was implemented as a qualitative research and the research method was a theme interview based on the three research questions. The various steps of the research are closely explained and the results of the research are analysed based on the theory of knowledge. I interviewed young people who were currently in foster care or moved on to aftercare. In this way I received first-hand experience of involvement in foster care, as well as developing ideas to improve inclusion.

In this thesis I tried to deal with young people's participation from different perspectives. I have tried to bring forward the social worker's viewpoint, and to com-

bine theory with my own experience of child protection in foster care. The theoretical part is based on literature as a source.

The research results indicate that social work must develop particularly regarding interaction between social workers and young people. Young people would like more meetings with social workers and the meetings should also be more relaxed in nature. Young people were mainly satisfied with the interaction between personal instructor and young people. Furthermore, it seems that young people feel that they are listened to. Communication problems between different parties came up during the interview responses. All in all, the research shows that young people's participation at various stages of foster care has been carried out very well.

Keywords: child protection, foster care, participation, social worker, personal instructor

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	5
1 Johdanto	8
2 Sijaishuolto lastensuojelussa	11
2.1 Sijaishuollon muodot ja ominaisuudet	11
2.2 Lastensuojeluilmoitus.....	11
2.3 Sijaishuollon järjestämisen päätösmuodot	12
2.3.1 Avohuollon tukitoimet.....	12
2.3.2 Hallinto-oikeuden väliaikainen määräys.....	13
2.3.3 Kiireellinen sijoitus	13
2.3.4 Huostaanotto.....	14
2.4 Sijaishuoltopaikat	14
2.5 Sijaishuollon laatuksiteerit ja laadunvalvonta.....	15
2.6 Sijaishuollon jälkihuolto	16
3 Sijaishuollon ominaispiirteitä	18
3.1 Nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä.....	18
3.2 Asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma.....	18
3.3 Vaitiolovelvollisuus	19
3.4 Omaohjaajajärjestelmä sijaishuollossa	20
3.5 Omaohjaajan ja nuoren välisen vuorovaikutussuhteen tärkeys sijaishuollossa.....	21
4 Nuoren asema sijaishuollossa.....	22
4.1 Lainsäädäntö	22
4.2 Nuoren oikeudet sijaishuollossa.....	23
4.3 Tietojen antaminen nuorelle.....	24
4.4 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa.....	24
5 Vanhempien tukeminen nuoren sijaishuoltoprosessin aikana ja sijaishuollon perhetyö.....	26

5.1 Tukemisen lähtökohdat	26
5.2 Vanhempien kuntoutumisen ja elämäntilanteen tukeminen	27
5.3 Sijaishuollon perhetyö	27
5.4 Sijaisperhe	29
6 Nuoren osallisuus sijaishuollossa.....	30
6.1 Nuorten osallisuuden merkitys tavoitteellisena näkökulmana sijaishuollossa	30
6.2 Nuorten osallistamisen vahvistamisen vaikeus sijaishuollossa	31
6.3 Nuorten osallisuus sijaishuollon prosessin eri vaiheissa	33
6.4 Nuorten osallisuuden tukeminen dokumentoinnin avulla	34
6.5 Sosiaalinen pääoma nuorten osallisuuden perustana.....	34
7 Tutkimuksen tarkoitus ja toteuttaminen	36
7.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	36
7.2 Tutkimuksen kohderyhmä	36
7.3 Tutkimusmenetelmä.....	37
7.4 Tutkimuksen eteneminen	38
7.5 Tutkimuksen laatu ja luotettavuus	39
7.6 Tutkimustulosten analysointi	40
7.7 Tutkimuksen eettisyys.....	41
8 Nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollon prosessin eri vaiheissa.....	42
8.1 Haastateltavien taustatiedot.....	42
8.2 Nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollon alkuvaiheissa	42
8.3 Nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollon aikana.....	45
8.4 Nuorten kokemuksia osallisuudesta jälkihuollon aikana.....	50
8.5 Nuorten kehittämisideoita osallisuuden parantamiseksi sijaishuoltoprosessin aikana	51
9 Johtopäätökset tutkimuksen pohjalta	55
10 Sijaishuollon tulevaisuus	61
10.1 Tulevaisuuden haasteet	61
10.2 Sijaishuollon kustannukset ja kriittinen näkökulma.....	63
11 Pohdinta.....	64

LÄHTEET	66
---------------	----

LIITTEET

1 JOHDANTO

Lasten suojeleminen ei ole aivan uusi asia. Jo 1800-luvun tehdaslait käynnistivät toimet lasten suojelemiseksi. Ensimmäinen lastensuojelulaki laadittiin vuonna 1936 ja se uudistettiin perusteellisesti vuonna 1984. (Puonti ym. 2004, 3.) Nykyään lastensuojelu on käsitteenä jo hyvin laaja ilmiö. Lapsiväestön hyvinvointi kuuluu kaikille avokkaisiin asioihin, huomattavasti selvemmin kuin aikaisemmin (Bardy 2009, 29). Lastensuojelussa on 2000-luvulla korostunut lapsikeskeisen työskenteilyn merkitys (Aaltonen & Heikkinen 2009, 195).

Opinnäytetyöni olen tehnyt lastensuojelun sijaishuollosta ja olen pyrkinyt painotamaan työssäni erityisesti nuorten osallisuutta sijaishuollossa ja osallisuuden merkitystä tavoitteellisessa näkökulmassa. Lisäksi olen pohtinut sijaishuollon tulevaisuuden näkymiä. Aluksi kerron sijaishuollosta ja sen muodoista yleisesti ja sijaishuollon ominaispiirteitä. Käsittelen nuoren asemaa ja oikeuksia sijaishuollossa ja erityisen tärkeänä opinnäytetyön osana käsittelen nuorten osallisuutta sijaishuollon koko prosessin aikana. Osallisuuden kannalta merkittävään asemaan työssäni kohoaa nuorten asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Työssäni pohdin omaohjaajan ja lapsen välistä suhdetta, joka on mielestäni yksi tärkeimmistä asioista sijaishuollon toimintakentällä osallisuuden kannalta. Osallisuuden liittyviä tärkeitä teemoja ovat myös dokumentointi sijaishuollossa ja sosiaalinen pääoma osallisuuden kulmakivenä. Nuorten osallisuuden vahvistamisen vaikeutta käsittelen kehittämisen näkökulmasta ja otan huomioon myös tulkinnalliset vaikeudet sijaishuollon piirissä olevien maahanmuuttajanuorten ja sijaishuollon ammattilaisten välillä. Sijaishuollon lainsäädäntö on tärkeä aihepiiri, sillä lastensuojelulaki ohjaa kaikkea lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä. Perhetyötä ja sijaisperheitä käsittelen lyhyesti yhtenä teema – alueena.

Opinnäytetyöni tärkein osio tutkii lasten ja nuorten näkemyksiä ja omia kokemuksia sijaishuollon arjessa ja pyrin tutkimaan osallisuuden toteutumista sijaishuoltoyksiköissä haastattelemieni nuorten kautta. Olen jakanut sijaishuoltoprosessin neljään eri vaiheeseen tutkimuksessani ja jokaisessa vaiheessa tutkin nuorten kokemuksia osallisuudesta. Olen suorittanut teemahaastattelut tutkimuskysymyksien pohjalta ja haastattelut olen suorittanut lähialueen lastensuojeluyksikössä. Olen

käsitellyt saadun aineiston ja analysoinut tuloksia, joiden pohjalta lasten ja nuorten näkemykset ovat päässeet esiin. Johtopäätökset - kappaleessa pohdin tutkimustulosten pohjalta osallisuuden toteutumista ja kehittämiskohtia nuorten osallisuuden parantamiseksi sijaishuollossa ja pyrin samalla tuomaan tutkimustulosten rinnalle vankkaa teoriapohjaa.

Lastensuojelulle on ominaista sen erityinen yhteistyöluonne; yhteyksien rakentaminen ihmisten välille mutta samalla myös ammatillisten yksiköiden välille (Heino 2008, 19). Opinnäytetyössäni korostan erityisesti yhteistyössä tehtävää työtä nuoren hyvän kehityksen ja kasvun takaamiseksi. Osallisuuden kannalta yhteistyö on tärkeä asia ja sen takia korostan työssäni erityisesti yhteisöllistä toimintaa.

Työn lopussa on pohdinta, jossa pohdin sijaishuoltoa työni pohjalta. Pohdin lastensuojelun sijaishuollon kustannusasioita ja tulevaisuuden näkymiä sijaishuollossa, erityisesti osallisuuden näkökulmasta. Olen pyrkinyt työni edetessä pitämään sosionomin näkökulman ja ammennan tietoa kirjallisuuden lisäksi myös omasta kokemuksestani työntekijänä sijaishuollossa.

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi lastensuojelun sijaishuollon, koska aihe kiinnostaa itseäni hyvin paljon. Olen työskennellyt sijaishuollossa jo jonkin aikaa ja tämän työn tekohetkelläkin työpaikkani on lastensuojeluyksikössä Etelä - pohjanmaalla. Koen, että minulla on paljon annettavaa tulevaisuudessa sijaishuollon nuorille ja pyrin kehittämään itseäni jatkuvasti työntekijänä ja tässä opinnäytetyössä halusin ottaa osallisuuden näkökulman, koska osallisuus on mielestäni yksi tärkeimmistä tekijöistä sijaishuoltoprosessin onnistumisessa ja tavoitteisiin pääsemisessä. Aihe on mielestäni lisäksi erittäin ajankohtainen ja tärkeä ja lastensuojeluasiat ovat olleet usein esillä myös mediassa viime aikoina. Lastensuojelun polut ovat erilaisia ja erimittaisia, riippuen lapsen ja hänen perheensä avuntarpeesta. Laadun hallinta ja kehittäminen kuuluvat luonnollisesti prosessin kaikkiin osiin. (Laaksonen 2004, 258-259.)

Sijaishuollon nuorilla on usein vaikeita kokemuksia elämässään jo runsaasti takana ennen lastensuojeluyksikköön sijoittamista, joten oikea toimintatapa on tärkeää työn onnistumisen kannalta. Traumatisoitunut tai haavoittavissa olosuhteissa elänyt lapsi koetaan arjen ympäristössä usein haasteena, jonka kohtaaminen vaatii

erityisosaamista (Väливаара 2004, 11). Tämä tuo lastensuojelutyöhön uutta haastetta työntekijän näkökulmasta. Lisäksi en voi olla korostamatta vuorovaikutussuhteiden ja luottamuksen tärkeyttä sijaishuollon työprosessien aikana. Koen tärkeänä vuorovaikutustaitojen kehittämisen tekijänä myös työntekijän oman henkisen ja ammatillisen kasvun. Työntekijän olisi hyvä olla myös tietoinen omasta elämäntarinastaan ja olla kosketuksessa omiin tunteisiinsa (Väливаара 2008, 79).

Sijaishuolto herättää ihmisissä kysymyksiä sekä puolesta että vastaan. Onko sijaishuolto oikea ratkaisu lapsen kannalta? Ovatko työntekijät tarpeeksi ammattimaisia hoitamaan vastuullista työtä lasten parissa? Ovatko sijaishuollon kustannukset liian korkealla saatuihin tuloksiin nähden? Kriittinen tarkastelu on mielestäni hyvä keino löytää ne osa – alueet, joissa sijaishuolto tarvitsee kehittymistä. Sijaishuolto tarvitsee isoja tekijöitä ja erityisesti tekijöitä, jotka tekevät työtä isolla sydämellä – lapsen parhaaksi.

2 SIIJAISHUOLTO LASTENSUOJELUSSA

Sijaishuolto on lastensuojelun yksi muodoista ja varsin usein sijaishuolto koetaan asiakkaiden näkökulmasta vaikeana ja jopa häpeällisenä asiana. Lapsen sijais- huollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelun 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasva- tuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lap- sen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisen tarpeiden ja toiveiden mukaan. Sijoittava kunta on vastuussa siitä, että sijaishuoltopaikka on lapsen tar- peen mukainen. (Sijaishuolto, [viitattu 28.5.2013]). Sijaishuollon keskeinen kysy- mys on sijoituksen oikea ajankohta ja pysyvyys (Pölkki 2004, 296).

2.1 SIIJAISHUOLLON MUODOT JA OMINAISUUDET

Sijaishuoltoon päädytään, kun mitkään muut keinot eivät auta esimerkiksi väkival- taisesti oireilevan nuoren kanssa. Suomalaisessa lastensuojelussa on sijaishuol- lossa se peruslähtökohta, että se on väliaikaista: lastensuojeluinterventioilla pyri- tään aina viime sijassa siihen, että nuori ennemmin tai myöhemmin varttuisi van- hempansa tai vanhempiansa luona. (Pösö 2004, 203.) Sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukai- nen sijoitusmuoto. Nuoren sijoittava kunta vastaa siitä, nuorelle valikoituu tarpei- siin nähden paras mahdollinen sijaishuoltopaikka. Tärkeimpänä periaatteena si- jaishuoltomuodon valinnassa ovat nuoren etu ja yksilölliset tarpeet (Saastamoinen 2008, 27).

2.2 LASTENSUOJELUILMOITUS

Ennen sijaishuoltoa on nuoresta tehty lastensuojeluilmoitus, koska nuoren kasvun ja kehityksen on koettu vaarantuvan eri syistä johtuen. Määrätyillä ammatti- tai luottamushenkilöillä on ilmoitusvelvollisuus. Toisilla on taasen ilmoitusoikeus: ”Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen.”, LSL 40.2 §:ssä säädetään. (Mahkonen 2003, 19.) Lastensuojeluilmoitus on aina

käynnistävä tekijä lastensuojeluprosessin alkuvaiheessa. Sekä ilmoitusvelvollisuuden että ilmoitusoikeuden tarkoitus on selvä. Tarkoituksena on informoida kunnan lastensuojelussa toimivia, jotta he voivat asian niin vaatiessa tarjota joko avohuollon toimenpiteitä tai päätyä huostaanottoon ja sen myötä sijaishuollon järjestämiseen. (Mahkonen 2003, 19.) Tärkeintä on, että ilmoitus tehdään viipymättä. Sen arviointi johtaako ilmoitus kiireellisiin toimenpiteisiin, kuuluu sosiaalihuollon ammattilaisille (Lastensuojeluilmoitus, [viitattu 27.3.2013]). Lastensuojeluilmoitus ei siis aina välttämättä johda sijaishuollon alkamiseen vaan lapsen ja perheen elämäntilanteesta tehdään lastensuojelutarpeen selvitys, jonka perusteella päädytään mahdollisimman hyviin ratkaisuihin nuoren kannalta.

2.3 SIAISHUOLLON JÄRJESTÄMISEN PÄÄTÖSMUODOT

Nuori voi olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimin, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksenä, kiireellisenä sijoituksena tai huostaanotettuna. Sijoitusmuoto määrittelee hyvin pitkälle nuoren aseman sijaishuollossa. Sijaishuollon järjestämisessä täytyy noudattaa tarkasti asetusta, jonka mukaan viranomaisen tulee valita lievin mahdollinen tapa puuttua nuoren tai perheen asioihin käytettävissä olevista vaihtoehtoista (Roos 2004, 21). Avohuollon tukitoimet tulevat aina ensisijaisina huostaanottoon nähden ja huostaanottoon ryhdytään vain, kun kaikki muut tukimuodot ja keinot on jo käytetty. Lastensuojelulaki ohjaa vahvasti nuorten kanssa tehtävää työtä sijaishuollossa.

2.3.1 AVOHUOLLON TUKITOIMET

Lastensuojelulain 14 §:n mukaan nuorelle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena perhehoitoa tai laitoshoidoa yhdessä hänen vanhempiansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa nuori on. 12 vuotta täyttäneelle nuorelle tätä hoitoa tai huoltoa voidaan järjestää myös yksin häneen kohdistavana, jos hän sitä itse pyytää tai siihen suostuu. Nuoren huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n mukaan huoltajalla on oikeus päättää nuoren hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Edellytyksenä

kaikkien avohuollon tukitoimien järjestämiselle on siis huoltajan antama suostumus. (Räty 2004, 95-96.)

Suurin osa nuori- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta toteutuu nuoren ja perheen elämäntilanteen paranemiseen ja kuntoutumiseen tähtäävillä avohuollon tukitoimilla (Lastensuojelun palvelujärjestelmä, [viitattu 12.10.2012]). Joskus nuoren etu ja turvallisen kasvun ja kehityksen takaaminen vaatii sijaishuoltoon ryhtymistä avohuollon tukitoimin. Lastensuojelulain mukaiset avohuollon tukitoimenpiteet ovat ensisijaisia suhteessa nuoren huostaanottoon (Räty 2004, 96).

2.3.2 HALLINTO-OIKEUDEN VÄLIAIKAINEN MÄÄRÄYS

Nuori voi olla sijoitettuna sijaishuoltoon hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä. Mikäli nuoren huostaanottoa vastustaa nuoren huoltaja tai 12-vuotta täyttänyt nuori itse, päättää hallinto-oikeus nuoren huostaanotosta tehdyn hakemuksen perusteella. Hakemuksen käsittelyn ajaksi hallinto-oikeus voi antaa väliaikaisen määräyksen nuoren olinpaikasta ja siitä, että miten nuoren hoito ja kasvatus järjestetään tuomioistuinkäsittelyn aikana. (Saastamoinen 2008, 52.)

2.3.3 KIIREELLINEN SIJOITUS

Nuoren kiireellisen sijoituksen tarve muodostuu, kun kodin olosuhteet tai puutteet lapsen huolenpidossa välittömästi vaarantavat nuoren kasvua ja terveyttä silloin, kun nuoren huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan ja huoltamaan nuorta. Kiireellinen sijoitus on akuutti tilanne, jolloin on välittömästi ryhdyttävä kiireelliseen lastensuojelun turvaamistoimenpiteeseen. Kiireellinen sijoitus vastaa oikeusvaikutuksiltaan nuoren huostaanottoa, mutta on kestoaltaan rajatumpi (Saastamoinen 2008, 45). Kiireellisen sijoituksen enimmäiskesto aika yhdellä viranhaltijan päätöksellä on 30 päivää sen aikana tulee tehdä jokin seuraavista päätöksistä: päätös kiireellisen sijoituksen lakkaamisesta, päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta, päätös huostaanotosta tai hakemus huostaanotosta hallinto-oikeudelle. Kiireellistä sijoitusta voidaan myös erityisistä syistä jatkaa enintään 30 päivällä alkuperäisestä 30 päivästä (Kiireellinen sijoitus, [viitattu 25.10.2013]).

2.3.4 HUOSTAANOTTO

Huostaanotto on lastensuojelutyön viimesijaisin keino turvata nuoren kasvu ja kehitys. Jos nuori on otettu huostaan, hänet on silloin sijoitettu sijaishuoltoon. Huostaanoton taustalla voivat olla puutteet kiintymyssuhteessa, arjen jatkuvuudessa tai molemmissa (Hurtig 2003, 104). Huostaanottoon turvaudutaan ainoastaan silloin, kun kodin olosuhteet tai nuoren oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Lisäksi huostaanottoon voidaan ryhtyä vain silloin, kun avohuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömiksi tai ne eivät ole mahdollisia. Huostaanotto on erittäin raskas prosessi niin nuorelle itselleen kuin nuoren vanhemmille ja läheisillekin. Usein nuoren huostaanottoa kuvataan vanhemman näkökulmasta lapsesta luopumisena, särkymisenä ja menetyksenä (Pitkänen 2011, 65). Siksi kaikki mahdollinen tuki on tärkeää myös vanhemmille nuoren huostaanottoprosesseissa. Huostaanottoprosessissa ratkaisuiden tulee olla paitsi lainmukaisia myös eettisesti ja emotionaalisesti kestäviä (Laaksonen 2004, 259).

2.4 SIJAISHUOLTOPAIKAT

Sijaishuoltopaikkoja on useita: lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit, vastaanottokodit, ammatilliset perhekodit ja sijaisperheet. Suomessa sijaishuoltopaikkoina käytetään eniten sijaisperheitä, toiseksi eniten lastenkoteja ja kolmanneksi eniten perheryhmäkoteja (Roos 2004, 15). Asiakkaan sijaishuoltopaikkaa valittaessa asiakkaalle tulee ottaa huomioon sijaishuoltopaikan edellytykset tarjota oikeanlaista tukea ja turvaa nuorelle, sijaishuoltopaikan etäisyys nuoren kodista ja palveluiden monipuolisuus. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota siihen, että vastaako kyseinen sijaishuoltopaikka tarvetta, joka asiakkaalla on. Sijaishuollolle on ominaista strukturoidun arjen mahdollistaminen (Pösö 2004, 206). Strukturoidun arjen turvaaminen nuorille on sijaishuoltopaikoissa ensisijaisen tärkeä lähtökohta. On myös tärkeää, että nuori käy tutustumassa sijaishuoltopaikkaan jo ennen sijoitusta, jotta nuori saa kuvan ympäristöstä, johon on siirtymässä.

2.5 SIAISHUOLLON LAATUKRITEERIT JA LAADUNVALVONTA

Sijaishuollon tärkeimpänä päämääränä voidaan pitää asiakkaan hyvää huoltoa, hoitoa ja kasvatusta lain edellyttämällä tavalla. Sijaishuollon kriteerit on muodostettu asiakkaiden eli nuorten ja perheiden näkökulmasta. Sijaishuoltopaikan tarjoamaa hoitoa ja kasvatustyötä ja muita toimintoja ajatellaan prosesseina, joiden mukaan toimitaan sekä arvioidaan ja kehitetään toimintaa (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 9). Sijaishuollossa tärkeää on moniammatillinen yhteistyö sekä erityisesti läheisten tuki. Sijaishuollon prosessikuvaukset luovat pohjan esimerkiksi nuoren henkilökohtaisen hoidon ja kasvatuksen suunnittelulle, johon nuori sekä mahdollisuuksien mukaan hänen lähipiiri osallistuu (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 9).

Koska sijaishuoltoon sijoitetuilla nuorilla on nykyisin monesti takanaan useita sijoituksia kodin ulkopuolelle ja paljon muitakin traumatisoivia kokemuksia, heille on erityisen tärkeää, että sijaishuoltopaikan henkilöstöllä on työhönsä koulutukseen perustuva riittävä asiantuntemus ja että henkilöstö on riittävän kokenutta ja ammattitaitoisia (Saastamoinen 2008, 94). Henkilöstön osaaminen on avainasemassa myös laadullisesti ajateltuna. Nuoret tarvitsevat ammattitaitoisia aikuisia ympärilleen. Sijaishuoltopaikkojen työntekijät ovat sosionomeja (AMK), sairaanhoitajia (AMK), terveydenhoitajia (AMK), lähihoitajia, nuoriso- ja vapaa – ajan ohjaajia, mielenterveyshoitajia, toimintaterapeutteja (AMK) ja perhetyöntekijöitä. Hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavalla johtajalla tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista annetun lain 10 §:n 4 momentin mukainen kelpoisuus, jonka mukaisesti kelpoisuus tehtävään on soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus sekä riittävä johtamistaito (Saastamoinen 2008, 95). Lisäksi sijaishuoltopaikat tarjoavat useille alan opiskelijoille mahdollisuuden harjoittelujaksoihin, jotta käytännön työkokemus tulisi tutuksi jo hyvissä ajoin.

Sijaishuollon toteutumista ja laatua valvovat säännösten mukaan kolme tahoa: sijoittajakunnan ja sijoituskunnan sosiaalitoimi sekä lääninhallitus. Sijoittajakunnan, sijoituskunnan ja lääninhallituksen tehtävänä on valvoa, että nuoren sijoitus toteutuu sijoituskunnassa lastensuojelulain mukaisesti ja että nuori saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on järjestettävä. Sijaishuollon valvonnasta puhuttaessa tulee muistaa, että lastensuojelulaitos-

ten valvonta on myös kumppanuutta – esimerkiksi yhteistä kehittämistä ja koulutamista. (Saastamoinen 2008, 95 – 96.) Laadunvalvonnassa, kuten myös itse kasvatustyössä, on tärkeää yhteistyö. Laatua tulee myös jatkuvasti kehittää nuoren kannalta ajatellen paremmaksi ja sijaishuoltoyksiköiden tulisi keskittää lisää voimavaroja erityisesti laadun varmistamiseksi mutta myös lisäämiseksi.

2.6 SIJAISHUOLLON JÄLKIHUOLTO

Sijaishuoltoon kuuluu erittäin olennaisena osana myös jälkihuolto. Yhteiskunnan puututtua raskaimmalla mahdollisella toimenpiteellä nuoren elämään – ottanut lasta suojellakseen hänet pois biologisesta perheestään – on yhteiskunnan velvollisuus myös kantaa ottamansa vastuu loppuun saakka: päästää nuori irti vasta, kun lapsen tai nuoren omat siivet ja lähiverkosto kantavat (Laaksonen 2004, 10). Varsinkin sellaisilla nuorilla, jotka ovat olleet lastensuojelun piirissä/laitoksessa suhteellisen kauan, itsenäiseen elämään siirtymisen haasteet tulevat yllätyksenä. Lisäksi nuorten itsetunto saattaa olla koetuksella, jos on kokenut paljon epäonnistumisia elämänsä ja sijaishuollon aikana. Joskus nuori on jo pitkään tuntenut ettei ole missään hyvä (Laurila 2008, 109). Läheiset aikuiset eivät ole enää nuoren elämässä niin intensiivisesti kuin sijaishuollon aikana. Esimerkiksi omahoitajasuhde ja sen mukana syntynyt hyvin merkityksellinen aikuiskontakti päättyy nuoren lähtiessä sijaishuollon yksiköstä (Laaksonen 2004, 11). Nuori tarvitseekin sijaishuollon jälkeisessä jälkihuollossa paljon tukea. Kun ajatellaan sijaishuoltoa kokonaisuutena ja prosessina, voidaan sanoa, että nuoren osallisuus on jälkihuollon aikana kaikkein suurimmillaan, koska nuori päättää jo hyvin vahvasti omista asioistaan.

Jälkihuollon sisältö vaihtelee nuoren tarpeen mukaan (Kivinen 1992, 57). Yleisimpiä jälkihuollon toimenpiteitä ovat tuettu asuminen, tuki työhönsijoittumisessa ja koulunkäynnin tukeminen. Nuori saa tarvittavaa tukea yhteistyössä sovittujen tahojen kautta ja erityisen tärkeitä nuoren tukiverkostoja ovat läheiset, joiden riittävä tuki auttaa nuorta pääsemään paremmin kiinni itsenäiseen elämään. Jälkihuoltoa varten tehdään jälkihuoltosuunnitelma, jonka myötä nuoren osallisuus kasvaa huomattavasti. Jälkihuoltosuunnitelmaa tehtäessä nuoren oma rooli tavoitteiden

asettajana ja toimijana on keskeinen – suurempi kuin se oli sijaishuollon aikana (Laaksonen 2004, 18).

Sijaishuollon jälkihuollossa riittää paljon myös haasteita. Erityisesti nuoren oma motivaatio itsenäisen elämän onnistumiseen on ratkaisevassa asemassa. Kunnilla on lain mukaan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa, mutta asiakkailla eli nuorilla ei ole velvollisuutta ottaa sitä vastaan (Eronen 2013, 71). Koen, että yksi nuorten motivaatioon sekä vastuun ottamiseen omasta elämästä vaikuttavista asioista on itseluottamus ja tieto eri palvelujärjestelmistä ja niiden toimivuudesta. Sijaishuollon ja jälkihuollon välistä vaihetta kutsun siirtymävaihe-nimellä. Erityisesti siirtymävaihetta lähestyttäessä on tärkeää, että nuori tietää, mitä on tapahtumassa voidakseen luottavaisin mielin katsoa tulevaisuuteen (Laaksonen 2004, 24). Tämä ajatus pätee mielestäni koko sosiaalialan toimintakentän sisällä. Jälkihuollon osalta tietämättömyys palvelurakenteista ja mahdollisuuksista voivat aiheuttaa nuorelle suuren mahdollisuuden jopa epäonnistua tavoitteissaan, joihin koko sijaishuollon ajan on tähdätty.

3 SIIJAISHUOLLON OMINAISPIIRTEITÄ

3.1 NUOREN ASIOISTA VASTAAVA SOSIAALITYÖNTEKIJÄ

Sosiaalityöntekijä on ratkaiseva taho siinä, että käynnistääkö vastaanotettu lastensuojeluilmoitus lastensuojelutarpeen selvitysprosessin (Heinonen & Sinko 2009, 89). Van Aerschotin (2003, 619) mukaan sosiaalityöntekijöillä ei ole kovin selkeää käsitystä siitä, mitä oikeusturvanormit heiltä edellyttävät. Hän muistuttaa, että hallintoviranomaisten perustehtävä ei silti olekaan jakaa oikeutta vaan toteuttaa omat institutionaaliset päämääränsä, esimerkiksi lastensuojelussa lapsen suojeluun tähtäävät toimet. (Sinko 2004, 67 – 68.) Lastensuojelun asiakkuuden alussa jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle nuorelle tulee nimetä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (LSL 13 § 3 mom.). Nuorella tulee olla oma nimetty sosiaalityöntekijä myös koko sijaishuollon ajan. (Saastamoinen 2008, 72.) Sosiaalityöntekijän vastuuna on huolehtia, että nuori saa tarvitsemiaan palveluita, tukitoimia ja kasvatusta. Lisäksi sosiaalityöntekijä pitää huolen siitä, että nuoren oma mielipide tulee kuulluksi. Sosiaalityöntekijällä on hyvin keskeinen rooli nuoren edunvalvonnassa. Sijaishuollossa on erityisen tärkeää, että sosiaalityöntekijä on säännöllisesti yhteydessä sijoitettuun nuoreen tapaamalla tätä tai puhelimitse. Nuori ei missään nimessä saa tuntea oloaan hylätyksi sosiaalityöntekijän toimesta. Nuoren osallisuuden ylläpidon ja parantamisen vuoksi yhteydenpidon tulee olla jatkuvaa ja molemminpuolista. On myös tärkeää, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät tiedostavat, että mitkä näkökohdat työssä ovat heidän mielestään tuskallisimpia, epämu-kavimpia tai pelottavimpia (Beckett 2004, 45). Näin ollen sosiaalityöntekijät voivat tehdä lastensuojelutyötä parhaalla mahdollisella tavalla nuorten kannalta ja ehkäistä negatiivisia ajatuksia tuottavia tekijöitä.

3.2 ASIAKASSUUNNITELMA SEKÄ HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMA

Lastensuojelun tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua viranomaisten ja asiakkaiden yhteiseen suunnitteluun (Saastamoinen 2008, 78). Asiakassuunnitelma määritellään asiakassuunnitelmaneuvottelussa, jossa erityisen tärkeää on, että

jokainen osapuoli saa äänensä kuuluviin. Lisäksi asiat ja erityisesti erilaiset käsitteet on tehtävä asiakkaalle ymmärrettäväksi, jotta epäkohtia ei pääse muodostumaan.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma on suunnitelmallisen huollon väline ja edellytys ja sitä voidaan käyttää hoito- ja kasvatussuunnitelmana nuoren kohdalla (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 104). Sijaishuoltopaikoissa, kuten lastensuojelulaitoksissa omaohjaajan tehtävä on laatia asiakassuunnitelmaneuvoittelun perusteella nuorelle hoito- ja kasvatussuunnitelma, jonka mukaan edetään tavoitteellisesti nuoren hoidossa ja kasvatuksessa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien tehtävänä on konkretisoida huoltosuunnitelman tavoitteet selkeiksi arkipäivässä toteutettaviksi ja arvioitaviksi asioiksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelma koskee sijoitusaikaa, jolloin opetellaan suuri osa itsenäistävän jälkihuollon aikana tarvittavista taidoista ja tiedoista ja rakennetaan tulevaisuuden suunnitelmia. (Laaksonen 2004, 17.) Laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelma annetaan tiedoksi nuoren omalle sosiaalityöntekijälle, nuorelle itselleen, nuoren vanhemmille ja työntekijöille.

On tärkeää, että nuori pääsee osalliseksi asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Nuorella on siihen perustuslaillinen oikeus ja osallisuutta tulee kehittää koko sijaishuoltoprosessin ajan. Nuorella on oikeus olla eri mieltä kuin asioista päättävät tahot. Lisäksi nuoren tulee koko ajan olla ajan tasalla tehdyistä päätöksistä ja nuorelle tulee selvittää asiat niin ymmärrettävästi ettei ymmärtämättömyyttä pääse syntymään.

3.3 VAITIOLOVELVOLLISUUS

Sosiaali- ja terveysalalla on erityisen tärkeää noudattaa vaitiolovelvollisuutta. Vaitiolovelvollisuus koskee kaikkia sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä ja kaikkia asiakasta koskevia asiakassuhteissa saatua tietoa eikä niitä saa milloinkaan luovuttaa sivullisille (Saastamoinen 2008, 84). Vaitiolovelvollisuus koskee myös alan harjoittelijoita. Vaitiolovelvollisuus jatkuu myös työsuhteen mahdollisen loppumisen jälkeen. Vaitiolovelvollisuus jatkuu senkin jälkeen, kun henkilö ei enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon luottamuksellisista seikoista (Salassapito-

ja vaitiolovelvollisuus, 2013). Vaitiolovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko.

3.4 OMAOHJAAJAJÄRJESTELMÄ SIJAISHUOLLOSSA

Sijaishuoltopaikoissa, kuten lastensuojeluyksiköissä keskeiseksi tukihenkilöksi sijoitetulle nuorelle muodostuu omaohjaaja, joka pyrkii muodostamaan läheisen luottamussuhteen nuoreen, jotta tavoitteellinen kuntoutuminen mahdollistuu. Sijoitettu nuori ja nuoren perhe saavat esittää toiveen, että millainen omaohjaaja olisi nuoren kannalta paras ratkaisu – erityisesti sukupuolen kannalta. On luonnollista, että nuoren tytön omaohjaajana toimii naispuolinen henkilö ja vastaavasi nuoren pojan omaohjaajana on hyvä olla miespuolinen työntekijä. Omaohjaaja on nuoren kannalta tärkeä linkki sosiaalitoimen, koulun, terveydenhoidon ja kodin välillä. Omaohjaaja pyrkii työskentelemään hoito- ja kasvatussuunnitelman mukaisesti yhteistyössä eri tahojen kanssa. Omaohjaajasuhde on nuoren ja aikuisen välinen molemminpuolinen, vastavuoroinen ja ainutkertainen tunnesuhde (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101). Nuoren osallisuuden ylläpitäjänä ja parantajana omaohjaajalla on tärkeä rooli. Omaohjaaja kuuntelee nuoren toiveet esimerkiksi harrastuksissa ja arkisissa asioissa ja pyrkii lapsilähtöisesti toteuttamaan työtään ja luomaan luottamussuhdetta. Omaohjaaja laatii kuukausikoosteet, osallistuu nuorta koskeviin palavereihin ja on kauttaaltaan nuoren läheisin tukihenkilö koko sijoitusprosessin ajan.

Tärkeänä näkökohtana sijaishuollon toimintaa arvioidessani näen, että työntekijöiden vähäinen vaihtuvuus sijaishuoltopaikoilla parantaa sijaishuollon työn laatua huomattavasti. Työn laatu saattaa kärsiä, mikäli työntekijät jatkuvasti vaihtuvat ja nuorelle voi olla jopa ahdistavaa, että luotettavan suhteen muodostanut omaohjaaja lähtee pois ja nuori joutuu rakentamaan uuden suhteen uuden työntekijän kanssa. Myös kirjallisuudessa nousee usein esiin juuri työntekijöiden vaihtuvuus laitoshuollon keskeisenä epäkohtana (Reinikainen 2009, 62). Omaohjaajatyöskentelyn tärkein asia sekä työntekijän itsensä että asiakkaan kannalta on mielestäni juuri pysyvyys ja siihen mielestäni sijaishuollon toimijoiden tulee tulevaisuudessa panostaa enemmän. Nuoren kannalta ei missään nimessä ole hyvä asia, mikäli

omaohjaaja vaihtuu toistuvasti. Tällaisissa tapauksissa nuori joutuu rakentamaan jatkuvasti uuden luottamussuhteen uuteen aikuiseen ja vähitellen nuoren usko koko sijaishuollon toimivuuteen ja luotettavuuteen saattaa horjua. Pahimmillaan nuori saattaa joutua jopa itsesyytösten valtaan: Mitä minä olen tehnyt nyt väärin, kun taas omaohjaaja lähti pois?

3.5 OMAOHJAAJAN JA NUOREN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEN TÄRKEYS SIAISHUOLLOSSA

Omaohjaajan ja nuoren välisessä vuorovaikutussuhteessa sijaishuollossa on erityisen tärkeää, että vaikeatkin asiat pystytään käsittelemään tehokkaasti. Omahoitajan tärkeä tehtävä on puhua sellaisistakin asioista, joita yleensä pohdiskellaan vain omassa mielessä, ja joista vaietaan hienotunteisesti (Sinkkonen 2010, 11). Tällaisia asioita voi olla esimerkiksi nuoren koulumenestys, sosiaaliset suhteet, henkinen vointi tai ongelmat minäkuvassa. Koen myös, että työntekijän täytyy olla nuoren kanssa toimiessaan oma itsensä, jotta työskentely pohjautuu vankalle ja erityisesti rehelliselle perustalle. Nuoret arvostavat sitä, että työntekijä kertoo itsestään ja omista asioistaan ja että hän näyttää tunteensa ja inhimillisyytensä (Reinikainen 2009, 148). Toki kaikkea ei työntekijän tarvitse kertoa omasta elämästään eikä pidäkään. Monesti nuoren kanssa pääsee keskusteluyhteyteen humoristisilla kielenilmauksilla, jotka kuitenkin ovat asiallisia. Mielestäni omaohjaajan täytyy osata löytää oikea lähestymistapa nuorta kohtaan. Oikeanlaisen lähestymistavan löytymisen jälkeen omaohjaajan täytyy kyetä kuuntelemaan nuorta ja pyrkiä nuoren edun mukaisesti kehittävään työotteeseen sijaishuollossa. Aikuiset ja varsinkin omahoitaja joutuvat ottamaan nuorten tunteet vastaan, toimimaan niiden säilönä ja auttamaan nuorta tunnistamaan ja hallitsemaan tunteitaan (Sinkkonen 2010, 10).

Omaohjaajan ja nuoren vuorovaikutussuhdetta parantaa yhteinen tekeminen, joka on suunniteltu lapsilähtöisesti. Vuorovaikutusta lisäävät myös omaohjaajapäivät, jotka ovat käytössä useissa sijaishuoltopaikoissa. Omaohjaajapäivänä nuoren kanssa tehdään asioita, joista nuori tykkää ja joita on haaveillut tekevänsä. Tämä väistämättä lisää nuoren vuorovaikutuksellisia taitoja.

4 NUOREN ASEMA SIJAISHUOLLOSSA

4.1 LAINSÄÄDÄNTÖ

Lastensuojelulaki on tärkein yksittäinen laki, mikä ohjaa koko lastensuojelutyötä. Lain tarkoituksena on turvata nuoren oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki, [viitattu 27.6.2012]). Lastensuojelulaissa edellytetään nuoren kokemuksen kuulemista hänen ikänsä ja kehitystasonsa mahdollistavalla tavalla lastensuojeluprosessin eri vaiheissa (LsL 17§) (Välivaara 2004, 10). Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita nuoren hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä nuoren kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Laissa säädetyin edellytyksin nuori voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin nuoren hoidon ja huollon järjestämiseksi.

Lastensuojelulaki on vuosien varrella kokenut uudistuksia ja erityisen tärkeä uudistus vaikuttaa erityisesti lapsen osallisuuteen. Oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan on yksi Suomen perustuslain (1999:731) lailla turvattavista oikeussuojateksteistä. Sen sivuuttamiseen tulee sen vuoksi olla painavat perusteet. (Mahkonen 2010, 47.) Nuorten osallisuus on tämän uudistuksen myötä parantunut huomattavasti, ainakin lain silmissä.

Tietyt viranomaiset ja muut henkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää nuoresta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Ilmoitus tulee tehdä oman kunnan sosiaalitoimeen ja esimerkiksi siviilihenkilö voi tehdä ilmoituksen anonymisti.

Lainsäädäntöön on kirjattu laki koskemaan sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksia. Asiakslain nimi on Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000:812; SHAL). Yhtä hyvin sen nimenä voisi olla Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Päämääränä on ollut asiakkaiden autonomian lisääminen, asiakkaiden aseman vahvistaminen asiointisuhteessa, laitok-

sisä olevien tai muutoin erityistä hoivaa tarvitsevien asiakkaiden itsehallinnan ja itsemääräämisoikeuden parantaminen ja erityisesti sellaisten asiakasryhmien oikeusturvan toteuttaminen, joilla itsellään on heikot edellytykset pitää huolta omista oikeuksistaan. (Mahkonen 2010, 69.)

4.2 NUOREN OIKEUDET SIJAISHUOLLOSSA

Sijaishuollossa oleva nuori on oikeutettu saamaan sijoittavalta kunnalta hoidon ja huollon kannalta tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet (Saastamoinen 2008, 117). Palveluita ovat muun muassa terveydenhuollon palvelut, erikoissairaanhoidon palvelut, koulupalvelut ja muut palvelut, joita nuori tarvitsee sijoituksensa aikana. Nuoren oikeuksiin kuuluu myös tieto itseään koskevista päätöksistä ja osallisuus omien asioiden käsittelyyn ja päätöksiin. Haavoittavissa olosuhteissa elänyt lapsi ei mene rikki siitä, että hän saa tietää sijoitukseen johtaneet tapahtumat. Sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvät tosiasiat tulee kertoa nuorelle hänen kehitystapahtumistaan suhteutettuna. (Välivaara 2004, 12.)

Nuorella on yksilönä samanlainen ihmisarvo kuin aikuisella (Sinko 2004, 35). Sen ajatuksen pohjalta nuoren oikeudet määräytyvät sijaishuollon toimintaympäristössä.

Sijaishuollossa nuorella on oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen. Lisäksi nuoren perusoikeuksiin sijaishuollossa kuuluu riittävä ravinto, hygienia, koulunkäynti ja koulutarvikkeet, harrastukset, strukturoitu arki ja yhteydenpito läheisiin sekä taapamisoikeus heihin. Yleensä nuoren tultua sijaishuoltoon arki rauhoitetaan ja esimerkiksi puhelimen ja tietokoneen käyttöä rajoitetaan, mutta asiakaspalvelun jälkeen toimitaan asiakas- sekä hoito- ja kasvatussuunnitelman mukaisesti. Nuorella on oikeus säännöllisiin kotilomiin vanhempien luo ja kotilomia varten työntekijä laatii yhteistyössä vanhempien kanssa kotilomasäännöt. Kotilomasäännöt käydään läpi myös nuoren kanssa ja nuorella on oikeus kritisoida kotilomasääntöjä, mikäli ei ole niihin tyytyväinen. Säännölliset viikko- ja vaaterahat kuuluvat myös nuoren oikeuksiin. Nuorella on oikeus saada tietoon asiakastietojärjestelmiin kirjatut asiat itsestään.

4.3 TIETOJEN ANTAMINEN NUORELLE

Sijaishuollossa nuorella on oikeus saada tietää oma asemansa ja sen perusteella saada myös riittävästi tietoa omista sijoitukseen liittyvistä asioista. Nuorelle asiat tulee selvittää perusteellisesti ja niin, että nuori todella ymmärtää, mistä on kyse. Nuorella on oikeus nähdä työntekijöiden dokumentoinnit omasta kasvusta ja kehityksestään sijaishuollon aikana. Nuorella on oikeus saada dokumentit itselleen tultuaan täysi-ikäiseksi.

Tietojen antamisessa nuorelle täytyy kuitenkin noudattaa tiettyjä kriteerejä. Nuorelle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua (Saastamoinen 2008, 115). Tietojen antamisessa tulee ottaa huomioon nuoren kehitysaste ja se, että millaista tietoa nuori on valmis vastaanottamaan. Asiakastiedot tulee säilyttää ja suojata siten, etteivät ulkopuoliset niitä näe ja siten, ettei niitä voida vahingossa tai laittomasti hävittää, muuttaa, luovuttaa, siirtää tai muutoin laittomasti käsitellä (Kääriäinen ym. 2006, 14).

4.4 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA

Sijaishuollossa tulee tilanteita, joissa turvallisuuden varmistamiseksi asiakasta on rajoitettava. Lastensuojeluyksiköissä rajoituskäytännöt ovat hyvin yleisiä ja rajoitustoimenpiteet pyrkivät kasvattamaan nuorta oikeanlaiseen toimintamalliin eri asioissa. Kuitenkin lastensuojeluyksiköissä tulee vastaan tilanteita, jotka ovat hankalia erityisesti työntekijän näkökulmasta. Hankalissa tilanteissa voi helposti syntyä ylilyöntejä suuntaan tai toiseen (Sallinen 2005, 156). Hyvin tärkeää on tehdä rajoituspäätökset tarkan pohdinnan ja harkinnan kautta yhteistyössä muiden työntekijöiden ja sosiaalitehtäjän kanssa ja rajoituspäätökset tulee tehdä muutenkin sijaishuoltoyksikön yhteisten kriteerien mukaisesti.

Sijaishuollossa rajoittamiskeinoja ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsaus, omaisuuden ja lapsen käytössä olevien tilojen tarkastaminen, lähetysten tai viestien tarkastaminen, kiinnittäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja intensiivinen hoito.

(Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa, [viitattu 22.10.2013]). Rajoitustoimenpiteiden käytön keskeiset tarkoitukset voidaan jakaa kahteen asiaan: Rajoitustoimenpiteellä varmistetaan osaltaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja rajoitustoimenpiteellä suojataan lasta, toista henkilöä tai omaisuutta (Saastamoinen 2008, 142).

5 VANHEMPIEN TUKEMINEN NUOREN SIJAISHUOLTOPROSESSIN AIKANA JA SIJAISHUOLLON PERHETYÖ

Heino (2008, 19) toteaa, että kun kotiin viety apukaan ei turvaa nuoren kehitystä, nuoren arki järjestetään muualla kuin nuoren kotona. Aina silloinkaan nuoren huostaanotto ei ole välttämätöntä, vaan apu voidaan järjestää avohuollon tukitoimenä tai kiireellisenä sijoituksena. Lastensuojelun erityispalvelut koostuvat kriisi-työn ja päivystyspalveluiden sekä perhehoidon, perhekuntoutuksen ja laitoshuollon eri muodoista. (Heino 2008, 19.)

Haluan käsitellä työssäni osallisuutta myös sijaishuollon perhetyön näkökulmasta. Mielestäni sijoitetun nuoren perheen tukeminen ja koko perheen kuntoutus ovat tärkeitä asioita nuoren osallisuuden kannalta, sillä lastensuojelutyötä tehdään tiiviissä yhteistyössä sijoitetun nuorten läheisten ja perheen kanssa ja nuoren osallisuus paranee, mikäli koko perhe pääsee vaikuttamaan sijoitetun nuoren asioihin.

5.1 TUKEMISEN LÄHTÖKOHDAT

Nuoren sijoittaminen kodin ulkopuolelle on vanhemmille usein rankka asia ja aiheuttaa usein oman vanhemmuuden arviointia negatiivisesta näkökulmasta. Vanhemmat kokevat huostaanoton poikkeukseksi sokkina, koko elämää ravisuttavana tapahtumana, jota on vaikea kestää ja jonka ymmärtäminen, saatikka hyväksyminen, vievät aikaa (Koisti-Auer 2001, 31). Lastensuojeluasiakkuuden alusta lähtien prosesseissa on mukana useita tahoja, jotka pyrkivät parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun nuoren kannalta. Toisaalta ulkopuolelta tuleva apu on vanhemmille erittäin tärkeää – toisaalta se saattaa aiheuttaa vanhemmille omaa riittämättömyyden tunnetta. Lastensuojeluprosessien aikana vanhemmuus tulee arvioiduksi ulkopuolisten taholta ja ammatilliset määrittelyt edellyttävät usein sijoitetun nuoren vanhemmalta/vanhemmilta jopa radikaaleja muutoksia omien elinolosuhteiden järjestämisessä (Pitkänen 2011, 19-20). On tärkeää huomioida lastensuojelun sijaishuollon aikana, että työntekijät toimivat apuna nuoren hoitamisessa ja kasvattamisessa ja vanhemmuuden oikeus säilyy oikeilla vanhemmilla. Ammattihenkilöiden

rooli suhteessa vanhempiin on oheiskasvattaja vanhempien rinnalla (Klap 2005, 88).

5.2 VANHEMPIEN KUNTOUTUMISEN JA ELÄMÄNTILANTEEN TUKEMINEN

Lastensuojelun ammatillisissa käytännöissä arvioidaan vanhempien motivaatiota ja tahtoa kuntoutua (Pitkänen 2011, 26). Vanhempien elämäntilanteesta pyritään etsimään ne positiiviset asiat ja voimavarat, joiden varaan kuntoutumista voi lähteä rakentamaan. Kuntoutumisen kannalta kuitenkin tärkeintä on oma halu kehittyä ja asiat tulee nähdä rakentavalla tavalla. Kuntoutumisen tukeminen rakentuu erilaisissa asiakassuhteissa (Pitkänen 2011, 26). Lastensuojelua tulee tehdä hyvin perhekeskeisesti ja yhteistyö vanhempien ja sijaishuoltopaikan välillä tulee toimia hyvin.

5.3 SIAISHUOLLON PERHETYÖ

Perhetyötä on nyky-Suomessa monenlaista: kotipalvelua, tehostettua perhetyötä, avohuollon perhetyötä, perhekuntoutusta, perheterapiaa, perhekerhoja jne. Perhetyöstä on kehittynyt moniammatillista toimintaa, jolla pyritään tukemaan ja edistämään perheiden hyvinvointia, mutta johon voi liittyä epätietoisuutta eri palveluista ja jopa kilpailua osaamisesta ja asiakkaista (Reijonen 2005, 19). Olen nähnyt läheltä sijaishuollon perhetyötä sekä avopalveluna että perhekuntoutuksena sijaishuoltoyksikössä ja näkemykseni mukaan sijaishuollon perhetyö on kaikin puolin haasteellista joka osa – alueella. Perhetyö tarvitsee perhetyön ammattilaisia perheiden tukemisen avuksi, mutta erityisen tärkeää myös perhetyössä on perheen osallisuus kokonaisuuden kannalta ajateltuna. Mielestäni sijaishuollon perhetyön perimmäinen tarkoitus on tukea perhettä omassa arjessaan ja sen haasteissa – vastuu nuorista on pääosin edelleen vanhemmalla tai vanhemmilla. Vapaaehtoisuus, omatoimisuus ja arkisuus korostavat eroja laitosympäristöön liitettyihin rasitteisiin. Työn toteuttaminen on suunniteltu siten, että vastuu nuorista ja arkirutiineista säilyy perheillä (Hurtig 2003, 130). Sijaishuollon perhetyö on kehittynyt ja pyrkii edelleen kehittymään jo toimintaympäristöstä lähtien kodinomaisempaan suun-

taan, joten käsitykseni mukaan laitostympäristömäinen mielikuva liitettynä sijaishuoltoon vähenee tasaisesti ihmisten mielikuvissa.

Ammattilaisten huoli ohjaa perheen kanssa tehtävää työtä. Nuorten paikan rakentumisessa olennaista on se, että heidät havaitaan yksilöinä ja myös heidän tarpeitaan pohditaan. (Hurtig 2003, 109.) Perhetyö pohjautuu sijaishuollossa vahvasti lapsilähtöisyyteen. Lapsilähtöisellä työorientaatiolla halutaan korostaa näkemystä, jonka mukaan lastensuojelu tekee työtä perheen kanssa auttaakseen nimenomaan nuorta (Reijonen 2005, 63). Monesti perhekuntoutuksessa olevat perheet ovat lastensuojelun asiakkaana nimenomaan nuoren kasvun ja kehityksen turvaamisen takia. Nuori saa oman työntekijän jo asiakkuuden alkuvaiheessa (Möller 2004, 20). On tutkittu, että nuoren mahdollisuus osallistua omien asioidensa käsittelyyn on häntä suojaava tekijä (Pekki ym. 2002, 20). Näin ajatellen nuoren osallisuus myös sijaishuollon perhetyössä näyttelee vahvaa osaa koko prosessin näkökulmasta.

5.4 SIJAISPERHE

Sijaisperhe on perhe, johon nuori voidaan myös sijoittaa. Nuori siis menee toiseen kotiin, jossa huolehditaan hoidosta ja kasvatuksesta. Kun nuoren tarpeisiin parhaiten vastaava perhe on löytynyt, perhe on saanut tiedot nuoresta ja on valmis nuoren tapaamiseen, järjestetään nuoren ja tulevien sijaisvanhempien tutustuminen (Ahto ym. 1999, 14). Sijaisperheitä on kuitenkin Suomessa suhteellisen vähän ja nykyään nuoria sijoitetaan useammin erilaisiin laitoksiin kuin sijaisperheeseen. Osasyynä mielestäni on yleinen tietämättömyys sijaisperheiden toiminnasta. Osallisuuden kannalta oleellisinta on, että sijaisperheeseen sijoitetun nuoren osallisuus toteutuu lain edellyttämällä tavalla.

6 NUOREN OSALLISUUS SIAISHUOLLOSSA

Asiakaslähtöisyys on avainasemassa sijaishuollon sektorilla ja asiakkaan osallisuus päätöksiin ja toimintaan ratkaisevan tärkeää sijaishuollon onnistumisen kannalta. Nuoren osallisuudessa on kyse siitä, miten nuori itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Hotari ym. 2009, 117). Laajamittaisesti määriteltynä osallisuus tarkoittaa yhteisöön liittymistä, kuulumista ja vaikuttamismahdollisuutta (Oranen 2008, 9). Sijoitetun nuoren kohdalla pätevät samat osallisuuskriteerit kuin muillakin sosiaalityön asiakkailla. Lapsilähtöinen toiminta sijaishuoltoyksiköissä takaa sen, että nuoren kanssa työskentely pysyy luottamuksellisena ja tavoitteellisena. Lapsilähtöisyys merkitsee lapsen osallisuutta, mahdollisuutena aktiiviseen toimijuuteen omis- sa asioissaan (Laitinen ym. 2007, 69). Erilaiset kiintymyssuhteet nuoren ja aikuisen välillä nousevat avainasemaan sijaishuoltoprosessin aikana. Kiinnittyminen ja kiintyminen edellyttävät lapsen kuulemista. Kuuleminen ei ole ikäsidonnaista, eikä sitä ole liioin sidottava puheen kehittymiseen. (Mahkonen 2010, 67.) Tätä taustaa vasten nuoren kuuleminen on isoin osa nuoren osallisuutta sijaishuollossa ja kehitystaso huomioon ottaen kaikilla nuorilla on samanlainen oikeus kuulemisasioissa.

6.1 NUORTEN OSALLISUUDEN MERKITYS TAVOITTEELLISENA NÄKÖKULMANA SIAISHUOLLOSSA

Aikuisten tuottaman tiedon pohjalta luodut teoriat ja työkäytännöt saavat uusia näkökulmia, kun nuorten maailmaa avataan sisältä käsin (Hotari ym. 2009, 123). Nuoren osallisuus omaan kehitysprosessiin on tärkeää. Osallistuminen omien asioiden käsittelyyn on jokaisen nuoren ihmisoikeus (Oranen 2008, 15). Koen, että sijaishuollon yksi keskeisimmistä tekijöistä on juuri nuoren osallisuus ja juuri osallisuus vaikuttaa tavoitteellisessa näkökulmassa nuoren kasvuun ja kehitykseen. Myös koko sijaishuolto kehittyy osallisuusnäkökulman kautta. Kehittämistyön näkökulmasta tarvitaan niin asiakkaita kuin työntekijöitäkin osallistavia pysyviä tiedontuotannon rakenteita, jotka ankkuroituvat osaksi arjen työkäytäntöjä (Laitinen ym. 2007, 129).

Nuorten osallisuuden toteutuminen sijaishuollossa edellyttää työntekijöiltä valmiuksia tehdä yhteistyötä nuorten kanssa, kuunnella heitä ja ottaa nuorten mielipiteet huomioon. Nuoren osallistumisessa tärkeimpiä elementtejä on aikuisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Näissä tilanteissa sekä työntekijä että nuori voivat pohtia, mitä he vuorovaikutukselta haluavat. (Hotari ym. 2009, 123.) Toisaalta, mikäli organisaatio ei tarjoa mahdollisuutta työntekijälle toimia nuorta osallistavalla työotteella, saattaa työntekijällä oleva potentiaali mennä täysin hukkaan. Esimerkiksi lastensuojelulaitosten resurssit saattavat vaikuttaa nuorten mahdollisuuksiin saada esimerkiksi mieluisia harrastusmahdollisuuksia, mikä taas vaikuttaa nuoren omaan motivaatioon sijaishuollon kasvuympäristössä. Resurssien täytyy olla kunnossa sijaishuollon piirissä, jotta nuorten osallisuuteen on paremmat mahdollisuudet.

Osallisuudesta voi toisinaan seurata myös negatiivisia asioita nuorelle, erityisesti silloin, kun nuoren omat mielipiteet poikkeavat rajusti valtakunnan mielipiteistä. Tämä saattaa tarkoittaa jopa kiusatuksi joutumista. Mikäli nuori kritisoi oman lastensuojeluyksikkönsä toimintaa tai muita käytäntöjä, saattaa nuori joutua hyvin helposti pilkan kohteeksi muiden nuorten tahoilta. Tällainen kohtelu on väärin, koska lapsi sai sanoa oman mielipiteensä. (Oranen 2008, 45.) Tällaisissa tapauksissa aikuiset työntekijät ovat avainasemassa ja esimerkiksi osallistavat keskustelut lastensuojeluyksiköissä tulee viedä läpi niin, että kaikki asiat puhutaan loppuun asti eikä aukkoja tai vaivaavia asioita saa jäädä. Se helpottaa erityisesti nuoren elämistä sijaishuoltoyksikön yhteisön arjessa.

6.2 NUORTEN OSALLISTAMISEN VAHVISTAMISEN VAIKEUS SIJAISHUOLLOSSA

Nuorten osallistaminen saattaa olla vaikeaa esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa, joissa arjen struktuuri ei aina jousa nuoren tarpeiden mukaisesti. Erityisesti tämä saattaa näkyä harrastuksissa ja yhteisissä toiminnoissa, joita ei ole aina mahdollista suorittaa halutulla tavalla lastensuojeluyksikön struktuurista tai työntekijöiden määrästä johtuen. Osallistamiseen tulee kiinnittää huomiota vahvasti jo ennen

nuoren sijoitusta, jotta parhaat toimintatavat saadaan käyttöön mahdollisimman tehokkaasti.

Osallistamisen vahvistamiseen liittyy pohdinnan arvoisia haasteita. Nuoren tuottaman tiedon käyttökelpoisuutta on epäilty muun muassa sen vuoksi, ettei ole oltu varmoja, missä määrin nuoren puheeseen voi ylipäättään luottaa. Samoin on kysytty, että erottaako nuori totuuden väärästä, mielikuvitusmaailman reaali- maailmasta tai oman mielipiteensä vanhempinsa mielipiteestä. (Möller 2004, 26-27.) Tämä on haasteena erityisesti silloin, kun työskentelyn perimmäinen tarkoitus on selvittää nuorelta mahdollisimman totuudenmukainen mielipide asioista.

Nuorten kanssa työskenneltäessä on mielestäni erittäin tärkeää, että nuoren mielipide otetaan huomioon juuri sellaisenaan, kuin nuori itse asian näkee. On tavallaan sulauduttava nuoren maailmaan. Nuori toimii asiantuntijana omassa todellisuudessaan. Aktiivisen roolinsa ansiosta nuoresta tulee osallinen omassa asiassaan, eikä vain passiivinen suojelun kohde. (Hurtig 2006, 178.) Nuoren osallisuutta tukemaan tarvitaan sellainen aikuinen, joka kykenee aistimaan nuoren maailman ja sitä kautta hyödyntämään nuoren tuottamaa tietoa osallisuuden näkökulmasta.

Kulttuurieroihin liittyvät tulkintavaikkeudet hidastavat arviointia ja perheen tilannetta seurataan tavallista pidempään. Lastensuojelullinen apu voi tästä syystä saavuttaa nuoret liian myöhään. Nuorten tilanteisiin ei ehkä uskalleta puuttua siksi, että tietynlaiset käytännöt tulkitaan perheen tai yhteisön kulttuuriin kuuluviksi. (Anis 2008, 49-50.) Monikulttuurisuus Suomessa saattaa aiheuttaa ongelmia lastensuojelun sijaishuollossa erityisesti osallisuuden kannalta. Juuri tulkinnalliset vaikeudet ja ymmärtämättömyys aiheuttavat välillä epäselviä tilanteita maahanmuuttajataustaisten sekä lastensuojelun ammattilaisten välillä ja tällaiset tilanteet saattavat johtaa siihen, että asiakas ei saa ääntään kuuluviin tai kaikkea haluamaansa sanottua.

Olen kokenut työssäni sijaishuollossa tilanteita, joissa yhteisen kielen puuttuminen nuoren ja työntekijän välillä on aiheuttanut täydellisen kommunikaatiokatkoksen. Tällöin kärsii eniten sijaishuollossa olevan maahanmuuttajanuoren osallisuus. Englantilaisessa tutkimuksessa havaittiin, että asiakkaiden on usein helpompi pu-

hua omaa kulttuuria ja kieliryhmää edustavalle työntekijälle, joka ymmärtää helpommin kielelliset merkitykset ja kulttuuriset tarpeet (Anis 2008, 49). Koen, että sijaishuollossa täytyy olla ammattilaisia, jotka hallitsevat ainakin vähintään kohtuullisella tasolla englannin kielen, jonka avulla pystyy kommunikoimaan hyvin monen ihmisen kanssa edes ymmärrettävällä tasolla. Lainsäädännölliset asiat tulee myös ottaa huomioon. Nuoren mielipiteen selvittämisessä ja kuulemisessa tulee huomioida, että nuorella on oikeus osallistua ja tulla kuulluksi ymmärtämällään kielellä (Saastamoinen 2008, 64). Tarvittaessa maahanmuuttajanuorilla tulisi mielestäni olla mahdollisuus tulkin käyttöön erityisen vaikeissa kommunikaatiotilanteissa. Tällöin nuoren osallisuus omiin asioihinsa säilyy vahvana.

6.3 NUORTEN OSALLISUUS SIJAISHUOLLON PROSESSIN ERI VAIHEISSA

Nuorten osallisuus tulee vahvasti esiin jo ennen lastensuojeluyksikköön sijoittamista. Asiakaspalaverissa nuoren mielipide tulee ottaa huomioon. Osallisuus kehittyy sijaishuoltoprosessin aikana ja esimerkiksi jälkihuollossa olevat nuoret ovat jo hyvinkin päätösvaltaisia omaan elämään. Sijaishuollon aikana olevat asiakassuunnitelmanneuvottelut ovat nuorille mahdollisuuksia kertoa osallisuudestaan lastensuojeluyksikössä heidät sijoittaneille sosiaalityöntekijöille. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden tulee omalta osaltaan pitää yllä sijoittamansa nuoren osallisuutta pitämällä säännöllisesti yhteyttä nuoreen, muutenkin kuin vain monitahoisissa palaverissa.

Pitkä sijaishuollon asiakkuus muodostuu useista prosesseista, jotka koostuvat tilanearvioista, suunnitelmista, suunnitelmien toteutuksesta ja niiden arvioinnista. Ajattelen sijaishuoltoa ensisijaisesti kokonaisuutena ja nuorten osallisuus eri prosessivaiheissa muodostuu tärkeäksi osatekijäksi. Nuoren osallisuus on keskeinen lähtökohta nuoren kanssa tehtävässä työssä ja se tulee huomioida kaikessa työkentelyssä (Saastamoinen 2008, 63-64).

Sosiaalityöntekijän tuki nuorelle on erittäin tärkeää koko sijaishuollon prosessin aikana, koska juuri sosiaalityöntekijän kautta osallisuus pysyy ja vahvistuu. Lastensuojelulain mukaan sosiaalityöntekijän tulee tavata riittävästi lasta henkilökohtaisesti sijaishuollossa ilman muita läsnäolijoita (Kananoja ym. 2007, 135). Tällainen kahdenkeskeinen aika vahvistaa osallisuuden lisäksi myös sosiaalityöntekijän

ja nuoren välistä luottamussuhdetta. Lisäksi nuoren läheisten tahojen tulee olla tietoisia nuoren sijaishuollon aikaisista toimista ja tavoitteista, jotta läheiset tahot voivat tuoda omia näkemyksiään mukaan nuoren kasvatukseen. Näin ollen osallisuus pysyy hyvin vahvana prioriteettina kokonaisvaltaisesti nuoren verkoston ympärillä.

6.4 NUORTEN OSALLISUUDEN TUKEMINEN DOKUMENTOINNIN AVULLA

Hyvä dokumentointi on mahdollisimman yksiselitteistä ja asiakkaan, eri toimijoiden katseen ja ajan kestävää. Dokumentointi on myös tapa työskennellä interventiivisesti. Työntekijä voi dokumentoida asiakasta koskevaa tietoa yhdessä asiakkaan kanssa. (Suomi ym. 2006, 27.) Suomessa lainsäädäntö määrittelee sääntöjä ja ohjeita asiakirjahallintoon. Niiden tehtävänä on turvata yksityishenkilöiden ja viranomaisten luottamuksellisia suhteita sekä lisätä yksityisyyden suojaa. (Forsberg ym. 2006, 49.) Jotta nuorten osallisuutta voidaan kannatella vahvana prioriteettina sijaishuollon aikana, tulee dokumentointi sijaishuollon aikana hoitaa erityisen tarkasti, jotta nuorten ääni pääsee kuuluviin. Sijaishuollon työntekijän oman oikeusturvankin kannalta on tärkeää, että dokumentointi on hyvin tarkkaa ja huolellista. Dokumentointi työstetään juuri niin kuin nuori on sanonut tai toiminut – sanoja tai toimintoja ei muokata työntekijän haluamaksi. Nuori on merkittävä tiedontuottaja omasta tilanteestaan. On tärkeää, että nuori tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä pääsee osalliseksi ja vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin. (Kääriäinen ym. 2006, 23.) Dokumentoinnin avulla nousee usein osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä koko sijaishuollon prosessin aikana. Oman toiminnan näyttäminen asiakkaalle avaa uusia dialogisia mahdollisuuksia. Asiakas voi kysyä työntekijän ratkaisuihin sekä tulkinnoista, ja toisaalta työntekijä voi itse varmistaa ymmärtävänsä kuulemaansa oikein. (Kääriäinen ym. 2006, 23.)

6.5 SOSIAALINEN PÄÄOMA NUORTEN OSALLISUUDEN PERUSTANA

Sosiaalinen pääoma muodostuu yhteisön arvoista, rakenteista, toimintasäännöistä ja normeista (Fågel ym. 2011, 152). Sosiaalinen pääoma on käsitteenä mielenkiin-

toinen sen monivivahteisen merkityksen vuoksi. Käsitteen soveltuvuutta sosiaalityön teoriaan ja käytäntöön on epäilty ennen kaikkea käsitteen laaja-alaisuuden (mitäänsanomattomuuden) ja sitä selittävien teorioiden ristiriitaisuuden vuoksi (Forsberg ym. 2006, 221-222). Yhteistä näkökulmille on etsiä yhteyksiä sosiaalisen toimintaympäristön ominaisuuksien ja yksilön tai yhteisön hyvinvoinnin muodostumisen välille sekä selittää yhteyksiä kausaalisesti. (Ruuskanen 2007, 30.) Nuorten kohdalla sosiaalinen pääoma näkyy vahvasti verkostojen ja sosiaalisten suhteiden kautta ja monesti nuorilla koko sosiaalinen pääoma on riippuvainen esimerkiksi perheen tilanteesta: minkälaiset suhteet perheellä on muihin yksilöihin tai yhteisöihin sekä millainen elämäntilanne ja onnellisuusaste perheellä on. Osallisuuden näkökulmasta sosiaalisen pääoman voi linkittää vahvasti sijaishuoltoon. Lastensuojelulaitoksissa kehittyvä yhteisöllisyys ja luottamussuhteet ovat avainasemassa nuorten osallisuuden kehittymisessä. Sosiaaliseen pääomaan on usein ladattu positiivisia merkityksiä, erityisesti kun se liitetään sosiaalisiin verkostoihin ja niissä syntyvien sosiaalisten suhteiden laadullisiin tekijöihin, kuten yhteenkuuluvuuteen ja luottamukseen (Lehtinen & Vuorisalo 2007, 212). Käytännössä sijaishuollon voi siis ajatella vahvistavan lasten nuorten osallisuutta sosiaalisen pääoman vahvistamisen kautta.

Kantin mukaan ihminen on ”epäseurallisesti seurallinen” olento. Tarvitsemme toisiamme voidaksemme toteuttaa itseämme ja tyydyttääksemme erilaisia tarpeitamme, mutta samalla meidän on vaikeaa kestää toisiamme. (Kotkavirta 2001, 55.) Tämä ajatusmaailma kuvaa hyvin nuoren sekä aikuisen välistä suhdetta ja erityisesti koen, että sijaishuollossa merkitys korostuu vahvemmin. Nuoren ja vieraan aikuisen välinen suhde rakentuu sijaishuollossa kestäväksi pikkuhiljaa ja aluksi vieraista aikuisista kehittyy myöhemmin turvallisia ja luotettavia aikuisia nuorille. Luottamussuhde kehittyy vahvaksi ja juuri luottamuksen kautta kehittyvät myös muut ominaisuudet nuoren kannalta. Luottamus on yksi niistä asioista, jota tarvitsemme voidaksemme lähestyä toisiamme, elää ja toimia yhdessä (Kotkavirta 2001, 55). Luottamus on vahvimpia osatekijöitä sosiaalisen pääoman vahvistamisen kannalta ja mielestäni nuorten osallisuuden parantuminen sijaishuollossa liittyy vahvasti luottamussuhteiden kehitykseen. Sosiaalityöntekijöillä ja omaohjaajilla on iso rooli koko sijaishuollon ajan nuoren sosiaalisen pääoman ja sitä kautta osallisuuden kehittämisellä.

7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN

7.1 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Oma kokemukseni sijaishuoltoyksikön työntekijänä on herättänyt paljon kysymyksiä itsessäni ja pyrin selvittämään osallisuuden näkökulmaa niiltä tahoilta, jotka siitä parhaiten tietävät ja itse sen kokevat – nuoret itse. Lisäksi sijaishuoltoyksiköiden toiminta on nykyään hyvin usein esillä mediassa ja näin ollen koskettaa meitä suomalaisia meidän jokapäiväisessä elämässä. Myös lastensuojelulain muutokset viime vuosina vaikuttavat erityisesti osallisuuden näkökulmasta, koska lakia uudistettiin niin, että siihen kirjattiin kokonaan uusi luku koskien nimenomaan osallisuutta.

Tutkimuskysymykseni pohjautuvat vahvasti nuorten osallisuuden toteutumiseen sijaishuoltoyksikössä: 1. Miten nuorta kuunnellaan sijaishuoltoyksikön arjessa ja miten nuori itse kokee oman osallisuutensa? 2. Miten nuori kokee oman päätösvaltansa sijaishuollossa? 3. Miten nuori itse kehittäisi sijaishuoltoyksikön toimintaa, jotta osallisuus pysyisi hyvällä tasolla tai kehittyisi entistä paremmaksi? Näihin tutkimuskysymyksiin perustuen suoritin teemahaastattelun, jonka avulla selvitin nuorten näkemyksiä osallisuudesta sijaishuollossa. Teemahaastattelurungon olin teemoitellut neljään osaan koskien koko sijaishuoltoprosessin osallisuutta: osallisuus sijaishuollon alkuvaiheessa, kuulemistilanne, osallisuus sijaishuollon aikana sekä osallisuus jälkihuollon aikana. Tutkimushaastattelut olen suorittanut lastensuojeluyksikössä etelä-pohjanmaalla.

7.2 TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄ

Tutkimukseni kohderyhmäksi valitsin lastensuojeluyksikön asiakkaita, jotka ovat iältään 12 – 17-vuotiaita. Kokemukseni on, että hieman varttuneemmilta asiakkailta saa syvällisempiä näkökulmia ja pohdintoja asioihin, joten painotus haastateltaviin asiakkaisiin on lähempänä täysi – ikäisyyttä. Yksi haastateltavista oli kuitenkin haastatteluhetkellä vasta 12-vuotias, mutta antoi ikäänsä nähden hyvin kypsiä vastauksia. Haastattelin myös jälkihuollon piiriin kuuluvaa nuorta, koska hänen

näkemystään pidän myös hyvin tärkeänä, koska jälkihuollossa olevat ovat jo kokeneet varsinaisen sijoitusvaiheen ja osaavat suhteuttaa esimerkiksi osallisuus näkökulmaa eri tavalla sijoitusaikaan, jolloin osallisuus oli vielä kohtalaisen uusi asia nuorille.

7.3 TUTKIMUSMENETELMÄ

”Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa” (Hirsjärvi ym. 2007, 160). Kyseinen määritelmä kuvastaa hyvin sitä, että miksi valitsin tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Laadulliset tutkimukset ovat saaneet kvantitatiivisen tutkimusotteen rinnalla jalansijaa 1990-luvulta lähtien. Ne käsittelevät muun muassa lastensuojelun kehittämistä verkostoitumisen avulla, poikkeavuutta ja sosiaalisten ongelmien määrittelykäytäntöjä, lastensuojeluperheiden hyvinvointia kansallisesti tai kansainvälisesti sekä nuorten kasvuoloja. (Törrönen 1999, 14.) Kvalitatiivisen tutkimuksen koen kohdallani hyväksi tutkimuskeinoksi saada luotettavaa tietoa ja aineistoa. Koin mielekkääksi kerätä aineistoa haastattelemalla tutkimukseen osallistuvia nuoria, koska mielestäni kasvotusten haastattelemalla saa todellisempia vastauksia kuin esimerkiksi kyselylomakkeilla. Samalla haastattelun aikana saa luotua luotettavamman ilmapiirin tutkimuksen toteuttajan ja haastateltavan välille.

Toteutin tutkimuksen siis teemahaastattelulla ja mielestäni juuri teemahaastattelu on opinnäytetyössäni oleellinen tiedonkeruun menetelmä. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48). Koin siis, että saan yksinkertaisesti paremman ja luotettavamman tutkimuksen haastattelulla, koska haastattelemalla saan erityisesti haastateltavan tuntemaan itsensä tärkeäksi ja arvostetuksi. Koin myös samalla parantaneeni haastateltavan osallisuutta, koska annoin haastateltavalle aina rehellisen puheenvuoron, jonka aikana pystyin seuraamaan haastateltavan eleitä, ilmeitä ja liikkeitä. Koin sen tärkeäksi myös tutkimukseni kannalta.

7.4 TUTKIMUKSEN ETENEMINEN

Koko opinnäytetyöni prosessi on ollut hyvin työläs ja vastoinikäymisiä on riittänyt. Välillä on tuntunut jo siltä, että ei jaksa enää ja on ehkä parempi luovuttaa. Myös asenteessani koko opinnäytetyötäni kohtaan on välillä ollut parantamisen varaa. Me olemme taitavia keksimään tekosyitä, joilla kirjoittamaan ryhtymistä viivytetään. Lykkääminen kuuluu kirjoittamisen rituaaliin; kirjoittamaan ryhdytään vasta sitten, kun tekstin luovuttamisen takaraja lähestyy. (Hirsjärvi ym. 2007, 56-57.) Edellinen lause kuvaa hyvin työni vaiheita: kirjoittamisen aloittaminen oli välillä ylivoimaisen vaikeaa ja usein keksin jotain muuta tekemistä kuin opinnäytetyön tekemisen. Tutkimuksen tekeminen ei ollut poikkeus. Haastattelujakin lykkäsin viime metreille.

Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen tutkimus on eri vaiheineen luova prosessi. Siihen kuuluvat perehtyminen aiheeseen ja suunnitelman laadinta, tutkimuksen toteutus ja tutkimusselosteen laadinta (Hirsjärvi ym. 2007, 63). Tutkimukseni ei edennyt aivan kronologisessa järjestyksessä. Tutkimustani toteutin vielä työni loppuvaiheessa, sillä kaksi haastattelua puuttui vielä tavoitellusta kuudesta haastattelusta. Olin kuitenkin jo huomattavan paljon aikaisemmin laatinut kohtalaisen paljon tutkimusselostetta ensimmäisistä haastatteluista. Huomasin, että ei välttämättä tarvitsekaan edetä kronologisesti vaan pystyn kirjoittamaan myös myöhemmin tutkimukseni tuloksia työhöni. Opinnäytetyöni ja tutkimukseni aiheeseen olin perehtynyt jo aikaisessa vaiheessa ihan jo työnikin puolesta. Suunnitteluvaihe sen sijaan tuntui tulevan aina uudestaan ja uudestaan, kun sain jatkuvasti uusia ideoita tai jokin päässäni syntynyt idea tutkimukseen liittyen ei enää jonkin ajan kuluttua tuntunutkaan hyvältä. Ensimmäisten haastattelujen ja litterointien jälkeen kuitenkin tunsin, että nyt työssä on pohja, jonka päälle on hyvä rakentaa.

Viimeisen haastattelun suoritin viikkoa ennen työni palautusta. Loppujen lopuksi haastatteluja kertyi viisi. Kaiken kaikkiaan haastattelut sujuivat hyvin ja nuoret vastailivat haastattelukysymyksiin asiallisesti. Haastatteluiden kestot vaihtelivat: lyhin haastattelu oli 8 minuuttia ja pisin haastattelu kesti yli 30 minuuttia. Toiset nuoret antoivat monipuolisempia vastauksia, toiset taas olivat vähäsanaisempia. Koin, että sain kuitenkin tutkimukseni kannalta oleellisia näkökulmia nuorten osallisuuteen liittyen. Tutkin nuorten haastatteluvastaukset tarkasti ja poimin oleellisia näkökulmia ja kehitysideoita jokaisen haastattelemani nuoren näkökulmasta.

7.5 TUTKIMUKSEN LAATU JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen laadun kannalta oleellista on teknisten välineiden, kuten nauhurin toimintakunto. Haastatteluja tehdessäni tarkastelin toistuvasti, että onko nauhoitus varmasti päällä ja riittääkö virta. Ennen haastatteluja tarkistin myös aina, että onko nauhurissa varmasti riittävästi tilaa, jos haastattelusta sattuisi tulemaan pitkä. Pyrin myös järjestämään haastattelupaikan niin, että turhat ja ylimääräiset äänet on eliminoitu, jotta nauhoitetun materiaalin kuuluvuus on paras mahdollinen. Tällöin litterointi voisi onnistua toivotulla tavalla ja kaikki nuorten sanomiset kuuluisivat mahdollisimman ymmärrettävästi.

Pyrin olemaan tutkimuksessani mahdollisimman selkeä ja esittämään kysymykset niin, että nuoret varmasti ymmärsivät, että mistä puhuttiin. Pyrin haastattelujen aikana olemaan hyvin rauhallinen ja sitä kautta halusin viestiä nuorille, että tilanteessa ei ole mitään hätää ja haastattelusta selvitään kunnialla. Annoin haastattelurungon kysymykset jo etukäteen haastateltaville nuorille, jotta nuoret pystyivät paremmin valmistautumaan kysymyksiin. Varauduin ennen haastatteluja myös esittämään mahdollisia lisäkysymyksiä tai tarkentavia kysymyksiä, jotta saisin mahdollisimman hyvät vastaukset kysymyksiini. Haastattelurungon kysymykset suunnittelin huolella ja tarkastin moneen kertaan. Tutkimusta edeltävä suunnittelu on kuitenkin ensiarvoisessa asemassa. Silloin hahmotetaan tutkimuksen tekemisen pääkohdat ja keskeiset ratkaisut. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 65.) Mielestäni hyvä suunnittelu ja valmistelu haastatteluun ovat tutkimuksen laadun kannalta hyvin tärkeitä asioita.

Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Jos vain osaa haastateltavista on haastateltu tai jos tallenteiden kuuluvuus on huonoa, tai litterointi noudattaa eri sääntöjä alussa ja lopussa tai jos luokittelu on sattumanvaraista, haastatteluaineistoa ei voida pitää luotettavana. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 185.) Tutkimuksen luotettavuutta parantaa näkemykseni mukaan myös se, että haastattelut suoritetaan kasvotusten ja näin ollen kysymykset voidaan esittää tarvittaessa tarkentavasti ja selittää toisella tavalla, mikäli vastaaja ei ole ymmärtänyt kysymystä. Lisäksi, kun haastattelu suoritetaan kasvotusten, pystyy haastattelija jatkuvasti tulkitsemaan haastateltavan ilmeitä, eleitä ja tunnetiloja ja tämä mielestäni parantaa tutkimuksen luotettavuutta huomattavasti.

7.6 TUTKIMUSTULOSTEN ANALYSOINTI

Aineiston kuvaileminen on itse analyysin perusta. Kuvaileminen merkitsee sitä, että pyritään kartoittamaan henkilöiden, tapahtumien tai kohteiden ominaisuuksia tai piirteitä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 145.) Aloitin niin haastattelut kuin myös aineiston analyysin kartoittamalla haastateltavien iän, sukupuolen, sijoitusajan, sijoituksen syyn, sijoituspaikan ja tämänhetkisen elämäntilanteen. Näin pystyin kuvailemaan saatua aineistoa mahdollisimman monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti. Jokaisen nuoren kommentin jälkeen olen lisännyt koodin, joka kertoo haastateltujen haastattelujärjestyksen sekä iän, kun nuori on sijaishuoltoon sijoitettu. Esimerkiksi H1, sijoitettu 10-vuotiaana tai H2, sijoitettu 11-vuotiaana. Koin tärkeänä ilmoittaa vastausten yhteydessä haastateltujen iän sijoitushetkellä, koska se antaa lukijalle käsityksen haastatellun nuoren elämänvaiheesta sijoitushetkellä ja tavallaan syventää vastausten kokemukseen perustuvaa näkökulmaa.

Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on yleensä runsas. Mitä syvempi dialogi haastattelijan ja haastateltavan välillä on ollut, sitä runsaampi on myös kertynyt materiaali ja muu muistiin tallennettu aineisto. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 135.) Tutkimustulosteni analysoinnin kannalta sain mielestäni hyvin monipuolisia ja kattavia vastauksia, vaikka haastateltavia oli vain viisi. Pyrin poimimaan haastattelumateriaaleista oleelliset kommentit ja kohtuullisen paljon nuorilta tuli myös samankaltaisia vastauksia, joista olen jonkun valinnut työhöni. Yleensä kaikkea materiaalia ei ole tarpeen analysoida, eikä tutkija kaikissa tapauksissa yksinkertaisesti pysty hyödyntämään kaikkea keräämäänsä aineistoa (Hirsjärvi & Hurme 2004, 135.)

Tutkimusaineiston analysoinnin aloitin kuuntelemalla haastattelunauhat ja sen jälkeen kuuntelin jokaisen haastattelun nauhalta pienissä pätkissä, jotta sain litteroitua aineiston ja kirjoitettua ylös sanatarkasti sen, mitä nuoret haastatteluissa sanoivat. Kun olin kirjoittanut kaikki haastattelut sanatarkasti ylös, aloin pohtimaan, että mihin kohtaan tutkimustani vastaukset kuuluisivat. Käytin aineiston analyysisä teemoittelua, jolloin sain tutkimukselleni selkeän ja vahvan rakenteen. Teemoittelu tarkoittaa sitä, että aineistosta tarkastellaan sellaisia teemoja, jotka pohjautuvat haastatellun teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173). Analyysiä oli mielestäni järkevää lähteä toteuttamaan teemoittelun menetelmällä.

Tutkimus ei ole valmis vielä silloin kun tulokset on analysoitu. Tuloksia ei pitäisi jättää lukijan eteen jakaumina ja korrelaatioina vaan niitä olisi selitettävä ja tulkittava. (Hirsjärvi ym. 2007, 224.) Pysin tutkimukseni analysoinnissa selvittämään lukijalle mahdollisimman tarkasti sen, että kuinka olen haastattelijana ymmärtänyt nuorten sanomiset. Niinpä nuorten haastatteluvastausten ohella tutkimuksen analyysi sisältää paljon omaa pohdintaa ja selitystä ja ennen kaikkea pyrin tutkimusanalyysissä järjestelmällisyyteen, jotta lukijan on helppo seurata tutkimuksen kulkua ja eri teemoja.

7.7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS

Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkimuksenteossa noudatetaan *hyvää tieteellistä käytäntöä* (Hirsjärvi ym. 2007, 23). Haastattelujen aluksi selvitin nuorille muutamia tärkeitä asioita eettisyyteen liittyen: tutkimus on ehdottomasti anonyymi sekä haastattelukysymyksiin ei ole pakko vastata, mikäli kokee, että kysymys ahdistaa liikaa. Lisäksi pyrin luomaan nuorille heti alusta lähtien turvallisuuden tunteen ja korostin, että tutkimuksessa on kyse myös luottamuksesta. Epärehellisyyttä on vältettävä tutkimustyön kaikissa vaiheissa (Hirsjärvi ym. 2007, 25). Selvitin ennen haastatteluja, että ovatko nuoret varmasti ymmärtäneet kaikki haastattelukysymykset ja pohdimme yhdessä kysymyksiä ennen nauhoituksen aloittamista. Selvitin nuorille myös osallisuuden merkityksen käsitteenä.

Lähtökohta haastatteluihin oli se, että nuorten saivat vapaaehtoisesti osallistua tutkimukseeni: yksikään kysymäni nuori ei kieltäytynyt haastattelusta. Lisäksi huomasin haastattelujen aikana, että nuoria selvästi jännitti, kun nauhoitin haastattelut. Selvitin nuorille heti aluksi, että nauhoitan haastattelut sen takia, että litteroimalla haastattelunauhasta saan tarkat ja luotettavat tutkimustulokset ja tutkimustulokset perustuvat täsmälleen siihen, mitä nuoret ovat itse kertoneet.

8 NUORTEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA SIJAISHUOLLON PROSESSIN ERI VAIHEISSA

8.1 HAASTATELTAVIEN TAUSTATIEDOT

Haastattelin yhteensä viittä nuorta. Kaikki haastattelut suoritin lastensuojeluyksikössä Etelä-pohjanmaalla ja kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta olivat haastatteluhetkellä sijoitettuna samaiseen eteläpohjalaiseen lastensuojeluyksikköön, jossa haastattelut suoritin. Haastateltavien ikäjakauma oli 12-17 vuoden välillä ja haastateltaviin kuului sekä tyttöjä että poikia. Haastateltavat olivat sijoitettuihin avohuollon tukitoimin, kiireellisesti sijoitettuna sekä huostaan otettuna. Yksi haastateltavista oli aluksi perhekuntoutuksessa äidin ja veljensä kanssa, mutta siirtyi avohuollon tukitoimin sijoitettuna nuorten yksikköön. Haastatteluihin osallistuneiden nuorten sijoitusten syyt olivat monipuoliset: aggressiivisuus, väkivaltaisuus, isän alkoholismi, käytöshäiriöt, huono koulumenestys, äidin itsemurha, äidin itsemurhan yritys sekä vuorovaikutussuhteiden ongelmat kotona. Yksi haastatelluista oli elänyt pitkän sijaishuollon jakson lastensuojeluyksikössä ja oli haastatteluhetkellä jälkihuollon piirissä. Tarkoitukseni oli haastatella myös toista jälkihuollossa olevaa nuorta, mutta en saanut sovittua sopivaa ajankohtaa haastattelulle ja näin ollen jouduin tyytymään yhden jälkihuollossa olevan näkökulmaan. Näin ollen jälkihuollon osuus kokonaisuudesta jää pienemmäksi kuin sijaishuollon alkuvaihe ja sijaishuoltovaihe. Kaikki haastatellut nuoret olivat Etelä-pohjanmaan sosiaalityöntekijöiden sijoittamia.

8.2 NUORTEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA SIJAISHUOLLON ALKUVAIHEISSA

Haastattelujen aluksi halusin, että nuoret kertovat kokemuksistaan lastensuojeluprosessin alkuvaiheesta ja koko sijaishuollon ensiaskelista. Joidenkin nuorten kohdalla osa alkuvaiheen asioista oli jo päässyt unohtumaan, mikä on varsin ymmärrettävää, varsinkin, jos sijaishuollon alkamisesta on jo pitkä aika. Halusin erityisesti selvittää nuorten ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta alkuvaiheessa. Li-

säksi halusin selvittää nuorten osallisuutta jo alkuvaiheen asioihin. Lisäksi haastattelujen avulla pyrin selvittämään, että millainen tilanne nuorelle sijaishuollon alkuvaiheessa oli ja miten nuori koki suuren elämänmuutoksen.

”No en muista ensimmäistä kertaa, ku oon käyny ihan vauvasta asti siellä sosiaalitoimistos. Vanhempien kanssa mutta tota...yksin mä tapasin sen sossun sen jälkeen, kun mut oli sijoitettu sinne sijaisperheeseen ja en kyllä pystyny luottamaan siihen sossuun ja seki oli vähä semmone se sossu, että mua niinku häiritsi siinä se ku se ei voinu sanoa niitä asioita suoraan. Ja sit se vaan niinku et miten sulla menee niin se vaan myhäili sillee...okei.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana)

”Se vaan yhtäkkiä tuli mulle, ku koulusta tultiin niin sitte päätettiin, että nyt lähdetään. Se oli vähä semmone ettei ollu tietoa, ku se oli se kiireellinen sijoitus.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana)

”Tapasin sossut ennen ku tulin tänne sijaishuoltopaikkaan. Ei ne mitään hirveen kamalia ollu ja pysty luottaan niihin heti.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana)

Suurin osa haastatelluista koki, että sijaishuoltoprosessin alkuvaiheessa sosiaalityöntekijän tuki ei ollut paras mahdollinen. Useimmiten sijoitus tapahtui joko kiireellisesti tai ensimmäisissä palaverissa sosiaalityöntekijää ei ollut lainkaan paikalla.

”No tota aluks mua ei informoitu mitenkää siitä et mihin oon menos ja sit yks päivä ku menin kotiin niin mulle sanottiin, että mä meen sijaisperheeseen.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana)

”Siinä kuulemispalaveris oli paikalla mumma, äiti ja mun toimintaterapeutti.” (H3, sijoitettu 14-vuotiaana)

Pääasiassa nuoret kuitenkin kokivat, että heitä kuunneltiin ja mielipiteitä otettiin huomioon sijaishuollon alkuvaiheessa. Yksi haastatelluista oli tyytyväinen siihen, että pääsi haluamaansa sijaishuoltopaikkaan koki muutenkin, että nuoren kuuluminen toteutui hyvin tässä tapauksessa. Lisäksi haastatellun nuoren mielestä erilaisia vaihtoehtoja otettiin huomioon tarkasti ennen sijaishuoltopaikan päättämistä.

Myös tulevaan sijaishuoltopaikkaan nuoret saivat monessa tapauksessa tutustua etukäteen.

”Sain sanoa mielipiteitäni ja sanoinkin. Esimerkiksi se, että mä sain päättää tämän paikan, että mihin mä haluan et mut sijoitetaan. Se kyllä toteutu, että suhteellisen hyvin sain mielipiteeni kuuluviin.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

”Kyllä sain sanoa omia mielipiteitä asioihin ja kyllä niitä ihan kuunneltiin. Oon saanu myös tutustua sijaishuoltopaikkaan etukäteen.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

”Mä olisin voinu muuttaa äidin luo Helsinkiin tai sitte oltais isän kans muutettu kaksistaan uuteen asuntoon, mutta kummassakin tuli sit aina joku este nii oli helpompaa tulla tänne periaattees.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

Yksi haastatelluista nuorista kertoi, että ei ole tyytyväinen sijaishuoltopaikkaansa, jossa on sijoitettuna. Nuoren mukaan tilanteessa ei ollut mitään muita vaihtoehtoja, kuin sijoittaa nykyiseen sijaishuoltopaikkaan. Nuori nosti esille sen, että parempiakin vaihtoehtoja nuoren mielestä olisi ollut.

”Ei mun mielestä oo hyvä paikka, mun sossu päätti tän paikan. Ei ollu paljon vaihtoehtoja. Vois olla paree et olis joku sijaisperhe. Tieto ei kuljis muilta ohjaajilta, olis niin paljon pienempi piiri, joka tietäis mun asioista.” (H3, sijoitettu 14-vuotiaana).

Haastatelluista nuorista osa oli jo ollut pidempään sijaishuollossa ja joillakin sijaishuoltokokemusta ei ollut vielä paljoa. Haastattelujen aikana itselleni tuli tunne, että nuorten kokemusten perusteella sijaishuollon alkuvaiheen sirpaleisuutta ja epätie-toisuutta tulisi ehkäistä nykyistä tehokkaammin. Yksi haastatelluista nuorista kertoi ettei osallistunut millään tavalla asiakassuunnitelman tekoon. Osallisuuden kannalta on tärkeää, että nuorta kuullaan asiakassuunnitelmaa tehdessä.

”Mun mielestä se pitäis olla sillai ettei näitä kiireellisiä huostaanottoja olis kauheesti, että ku mäki tulin koulusta nii yhtäkkiä päättivät, että

lähdetään pois kotoa ja...sit se tulee sillee yllättäen.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana)

”No varmaan enemmän sen sossun kans pitäs olla tekemisis.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana)

”Ei multa kysytty mitään siihen asiakassuunnitelmaan.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

”No kyllä sitä vähä kierreltiin ja kaarreltiin, mutta ku tuli sijoittamisen aika nii sitte niinku ihan suoraan, että joko tämä tai tämä paikka. Niin mä valitsin sitte sen paremman paikan.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

”Niitä oli aika monta paikalla siellä kuulemistilantees, Niitä oli ensiks minä ja se mun sossu, sitte oli semmonen mis oli minä, äiti ja sossu ja sit oli semmonen mis oli iskä, äiti ja sossu.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

8.3 NUORTEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA SIAISHUOLLON AIKANA

Haastattelujen perusteella nuorten osallisuus sijaishuollon aikana oli toteutunut kohtalaisen hyvin. Osallisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeitä asioita sijaishuollossa ovat nuoren mielipiteen kuuleminen sekä sosiaalityöntekijän että sijaishuoltopaikan työntekijöiden toimesta ja myös nuoren vaikutusmahdollisuudet. Haastatteluvastauksista kävi ilmi, että nuoret olivat pääosin tyytyväisiä mielipiteen kuulemiseen.

”Ootas ny mä mietin...Kyllä niitä mun mielipiteitä jotenki otettiin huomioon, aina otettiin puheeksi jos oli jotain semmosia asioita, joita mä halusin, että otetaan puheeksi ja tota riippui asiasta oikeestaan. Jos mulla oli jotai toivomuksia niin sitte mietittiin, että otetaanko niinku...esimerkiks harrastuksista niin aika hyvin otettiin sitte huomioon niitä.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana)

”Kyllä mun mielipidettä kuunnellaan ja sit jos mä rupeen vänkäämään jostain asiasta niin kyllä se mulle myös perustellaan, että miksi asia on näin.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

Nuoret kertoivat haastatteluissa, että sijaishuollon aikana tiedonkulussa oli toisinaan ongelmia ja sijaishuoltopaikan työntekijät eivät aina olleet ajan tasalla nuorta koskevissa asioissa. Toisinaan tämä saattoi johtua myös siitä, että työntekijät vaihtuivat tiheään ja sijaishuoltopaikassa oli myös tasaisin väliajoin harjoittelijoita, joille tieto ei välttämättä kulkenut toivotulla tavalla.

”No työntekijöiden välillä tieto kulki välillä aika huonosti, mutta kyllä ne mulle sitte lopulta kulkeutu. Monesti oli kuitenkin sillee, että toiset työntekijät ei tienny mistää mitää.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana)

”Siis mun mielestä se tieto ei oo kulkenu yhtää hyvin, että sossulle on tullu toivomusta, että viedään tietoa eteenpäin täältä sijaishuoltopaikasta mutta seuraavaks ku on ollu palaveri nii sossut ei oo tienny mitää niistä asioista. Tiedon pitäs kulkee paremmin.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana)

”No kyl se tieto on jonku verran kulkenu mut ei kaikis asiois. Siitä lähtien ku mä tulín tänne sijaishuoltoon nii olis pitäny päästä hammaslääkäriin. Oon sanonu monta kertaa asiasta mutta sille asialle ei oo tehty yhtää mitää.” (H3, sijoitettu 14-vuotiaana)

”Se tiedonkulku on jääny vähän vajaaksi. Kun puhutaan palavereista nii ei oo tullu mulle tarpeeks tietoa siitä.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

Sijaishuollon aikana sosiaalityöntekijän tuki on ensiarvoisen tärkeää koko sijaishuoltoprosessin ajan. Lähes jokainen haastattelemani nuori kuitenkin nosti esille kokemuksensa siitä, että sijaishuollon aikana sosiaalityöntekijän tuki ei ole ollut paras mahdollinen. Tämä vaikuttaa välittömästi sijoitetun nuoren osallisuuteen negatiivisesti eikä nuori välttämättä saa ääntään kuuluviin parhaalla mahdollisella tavalla. Osalle nuorista oli jäänyt jopa hyvin negatiivisia tuntemuksia yhteistyöstä sosiaalityöntekijänsä kanssa. Yksi haastateltavista oli tyytyväinen tapaamiskertoi-

hin sosiaalityöntekijänsä kanssa sekä siihen, että voi ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä milloin vain.

"No siis mulla on aina ollu se mun psykologi mun tukena, tietty sossut-han miettii nuoren parasta, mutta mulle ei oo ikinä tultu mitää juttelemaan eikä selvittämään asioita ja emmä oo kokenu, että sossut tukee mua." (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

"Palaveris oon tavannu sossun...oliskohan kaks kertaa. En oo vielä otanu ite yhteyttä sossuun, mutta aattelin kyllä ottaa. Pitäis vähä jutella asioista." (H3, sijoitettu 14-vuotiaana).

"No itseasias en saanu tarpeeks tukea, äiti hoiti sen homman. Mä soitin itkupotkuraivarit äidille ja äiti soitti sit sossulle." (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

"Oon tavannu sossua ny pari kertaa, ehkä enemmänki, täs ku oon ollu suurin piirtein kuukauden sijoitettuna. On ollu kahdenkeskeisiä tapauksia ja sit sellasia palavereita mis on ollu täältä sijaishuoltopaikasta työntekijöitä ja sossuja. Ja kyllä mä saan soitettua mun sossulle tarvittaessa." (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

Haastatteluiden perusteella omaohjaajan ja nuoren välinen suhde on sijaishuollossa erittäin tärkeä asia erityisesti nuoren osallisuuden vahvistamisen kannalta. Omaohjaaja koetaan turvaksi ja luotettavaksi aikuiseksi, jota nuoren on helppo lähestyä. Omaohjaajan kanssa tehtävä yhteistyö kantaa nuorta läpi sijaishuolto-prosessin.

"Mulla on ollu 5 omaohjaajaa. On sillee omia asioita niinku eteenpäin laittanu ja sitte justii vähä niinku selvittäny jousei oo ymmärtäny jotaki tekstiä, mikä on tullu vaikka sieltä sosiaalitoimistosta ja sitte on ollu näitä omaohjaajareissuja ja muita." (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

"Kyllä se vaikuttaa suuresti, että ku on sellane omaohjaaja. Se on se, kuka tukee asioissa ja tietää paremmin nuoren asiat. Se vaikuttaa tosi paljon osallisuuteen sillai ja omaohjaaja on just se, joka auttaa niitä

nuoria ja tekee niiden nuorien kans kaikkea yhdessä.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

”Kyllä sillä omaohjaajalla on vähä isompi merkitys kuin jollakin muulla työntekijällä.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

Sijaishuollon aikainen dokumentointi on erittäin tärkeä asia. Asiakkaalla on oikeus pyynnöstä saada nähdä kaikki häntä itseään koskevat tiedot. Hänellä on oikeus nähdä sekä tietokoneelle tallennetut tietonsa että muutoin esimerkiksi asiakaskansiossa olevat tietonsa. (Kääriäinen ym. 2006, 14.) Haastatteluissa tuli ilmi etteivät kaikki haastatellut nuoret ole nähneet kaikkia dokumentointeja itsestään.

”Emmä niitä raportteja oo saanu lukea, mutta sitte justii joku kuukausi-raportti ja sitte sellaset raportit, mitä palaverien jälkeen siltä sossulta tulee ne mä oon saanu lukea. Mä oon kyl puhunu jonku ohjaajan kans niistä rapsoista, mut se sano, että sitte ku täyttää 18 niin ne voi saada jos haluaa. Et ei aikasemmin.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

”En oo saanu yhtää lukea, paitsi on ollu aiemmin nämä kuukausiraportit niin niitä oon saanu lukea ja saanu ittelle talteen, mutta ei mitään muuta. Mä oon vasta jälkikäteen saanu tietää, että mitä siellä raportis on sanottu tai kirjoitettu.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

”Oon saanu lukea palaverilappuja sun muita. Raportteja en oo lukenu mut en oo kyl ees pyytäny.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

Sijaishuollon aikana nuorilla on oikeus kasvun ja kehityksen kannalta tarpeellisiin aktiviteetteihin, vaatteisiin, monipuoliseen ruokavalioon ja hygieniatarvikkeisiin. Myös nuoren koulunkäynnin tukeminen on tärkeää, jotta nuori ei jäisi yksin koulu-tehtäviensä kanssa ja saisi kaiken mahdollisen tuen matkalla kohti ammatinvalintaa. Nuoret kokivat saaneensa tukea sijaishuoltopaikalta monipuolisesti aina ruoanlaitosta harrastuksiin ja koulunkäyntiin. Yksi haastatelluista oli iloinen, kun sijaishuoltopaikassa oli käytössä systeemi, jonka mukaan lauantai oli aina jonkun nuoren lempiruokapäivä, jolloin nuori sai tehdä muille mieleistään ruokaa.

”Harrastuksia ei ole, vaateostoksista oon saanu päättää hanskat ja pipot et ei oo sanottu et ostetaan nyt nämä. Harvemmin oon pyytäny

apua koulujuttuihin, mut kyl ainaki hiljasella tunnilla käydään huoneessa kysymäs läksyt ja jos mä tartten jotain apua niihin.” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

”Sain tosi paljon tukea kouluun ym. asioihin.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

”Mun mielestä oli mukavaa ku lempiruokapäivänä lauantaisin sai ite tehdä halumaansa ruokaa muille. Ja aina sai ohjaajalta apua jos ei osannu jotaki tehdä.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

Sijaishuollossa olevan nuoren oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä on yksi tärkeimmistä sijoitetun nuoren oikeuksista (Saastamoinen 2008, 128). Nuorilla on siis oikeus tavata läheisiään ja ystäviään säännöllisesti sijaishuollon aikana. Haastatteluissa kävi ilmi, että kaikki nuoret eivät ole tavanneet kavereitaan haluamallansa tavalla. Läheisiään nuoret ovat saaneet tavata ihan hyvin.

”Tapaamisasioissa ei oikeestaan kuunneltu yhtään tai ei edes kysytty mitää. Mutta kyllähän niitä läheisiä tuli jonkin verran tavattua, mutta sitte ku tää sijaishuolto alko nii en nähny oikeestaan muita ku omia perheenjäseniä.” (H2 sijoitettu 10-vuotiaana).

”Ystävien tapaaminen on vähä jääny, vaikka sillon sovittiin et mä saan mennä kattoon mun kavereita kotipaikkakunnalle mut ei se kuulemma sovi mun sijaishuoltopaikkaan.” (H4 sijoitettu 15-vuotiaana).

Nuoret kokivat, että sijaishuoltopaikan työntekijät ottivat pääosin hyvin nuorten mielipiteet huomioon arkisissa asioissa. Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin nuoren ja sijaishuollon työntekijän välinen luottamuspula.

”Siis kyllähän tietty aina kuunnellaan ja tällee, mutta sitte juuri sitä, että luvataan muttei toteuteta jotaki. Toi luottamus ei pidä justiinsa.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

8.4 NUORTEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA JÄLKIHUOLLON AIKANA

Tässä kappaleessa käsittelen nuorten osallisuutta jälkihuollon prosessin aikana. Haastatelluista yksi oli jo jonkin aikaa ollut jälkihuollon piirissä ja näin ollen kokemukset jälkihuollon aikaisesta osallisuudesta ovat siinä mielessä kehittyneet. Jälkihuollon aikana nuorten osallisuus luonnollisesti paranee verrattuna sijaishuollon aikaiseen osallisuuteen, koska jälkihuollossa nuori jo pääasiassa vastaa itse elämästään. Tuen tarve kuitenkin säilyy myös jälkihuollon aikana, sillä itsenäiseen elämään siirtyminen vaatii aktiivista tukea monissa asioissa, joita nuoren elämässä on aikuisuuden kynnyksellä. Haastateltu jälkihuollon piirissä oleva nuori kertoi, että on ollut kohtalaisen tyytyväinen jälkihuollon aikana saamaansa tukeen.

”No ihan sillee et periaattees mä saan päättää mun omista asioista aikailla ja koen olevani huomattavasti itsenäisempi”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

”Sijaishuoltopaikasta saa edelleen riittävää tukea”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

Haastatteluvastauksista kuitenkin ilmeni, että nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen suhde ja tuen saanti jälkihuollon aikana ei ole aina ollut paras mahdollinen. Osallisuuden kannalta tärkeää nimenomaan on, että nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä on luotettava ja vuorovaikutuksellinen suhde.

”Se on ollu vähä huono, koska mun sossu on ollu pitkällä sairauslomalla ja se on ny jääny pois kokonaan. Ei oo ketää vakituista uutta sossua”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

”Et en edes tiedä et kuka on mun sossu nykyään”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

8.5 NUORTEN KEHITTÄMISIDEOITA OSALLISUUDEN PARANTAMISEKSI SIJAISHUOLTOPROSESSIN AIKANA

Nuorten haastatteluvastauksista kävi ilmi, että pääosin nuoret ovat olleet tyytyväisiä osallisuuteensa koko sijaishuoltoprosessin aikana. Kehitettävää nuoret kuitenkin löysivät erityisesti sosiaalityöntekijän, sijaishuoltopaikan työntekijöiden ja nuorten vuorovaikutussuhteiden välillä sekä mielipiteen kuulemisen osalta. Lisäksi lähes kaikki haastatelluista nuorista toivoi enemmän kahdenkeskistä aikaa sosiaalityöntekijänsä kanssa. Nuoret kokevat kahdenkeskeisen ajan sosiaalityöntekijänsä kanssa osallisuutta kehittäväksi asiaksi luottamussuhteen kehittymisen myötä.

”Niin no, just enemmän niitä, että tavataan enemmän, jutellaan ja sit olis sellasia niinku yhteisiä hetkiä sossun kans et jutellaan ja mietitään”. (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

”Ehkä pitäis enemmän tavata ja ei välttämättä sillee virallisia asioita et ihan vaan niinku kuulumisia ja sillä tavalla. Et miten menee muuten. Että siitä tulee monesti sellane virallinen tunnelma ku tapaa sossua”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

”Mun mielestä oli ainaki mukavaa ku menttiin mun sossun kans syömään. Se ei kyl syöny mitää mut silti”. (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

”Enemmän jotaki omaohjaaja/ohjaaja juttelu tuokioita...ihan niinku sellasia vaan, että rauhassa istuis omaohjaajan kans jossai ihan vaikka sohvalla ja sitte tota keskusteltais vaikka et mitä on viime viikolla tehty ja millaset...minkälainen olo on ollu ja niinku sellasii”. (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

Eräs haastatelluista nosti esiin mielenkiintoisen seikan sijaishuollon alkuvaiheesta. Haastateltava oli sitä mieltä, että sosiaalityötä tulisi kehittää siten, että nuoret todella ymmärtäisivät, mistä on kyse. Kehitystyö koskee epäselvyyksien avaamista nuorille ja sosiaalityötä sekä sijaishuoltoa koskevien käsitteiden perinpohjaista käsittelyä ja selvittämistä nuorille. Haastateltu nuori koki, ettei ymmärtänyt sosiaalityöhön liittyviä käsitteitä palaverissa ja näin ollen kaikki tärkeät asiat eivät auenneet tarpeeksi hyvin.

”No ei sais höpöttää. No niin tai ei tarvis käyttää sitä ammattislangia tai semmosta. Mulla ainaki on menny puolet asioista ihan ohitte ku se sossu on höpöttäny jostain ihan omista jutuistansa. Mulla ei ollu niinku hajuakaa et mitä ne jotku sanat tarkotti!” (H4, sijoitettu 15-vuotiaana).

Keskustelu nuorten osallisuudesta nostaakin esille yhden lastensuojelun keskeisistä jännitteistä: tukeako nuorten itsemääräämisoikeutta antamalla heille valtaa tehdä ratkaisuja vai suojellako sulkemalla heidät päätöksenteon ulkopuolelle (Thomas 2002, 36-49). Nuorten kannalta ajateltuna tällainen pohdinta aiheuttaa epäuskoa sijaishuollon osallisuuden toteutumista kohtaan: Miten nuorten osallisuuden käy sijaishuollossa, mikäli nuoret jätetään päätöksenteon ulkopuolelle? Mielestäni ei ainakaan vahvasta millään tavalla nuorten osallisuutta. Nuoret itse kokevat erittäin tärkeäksi asiaksi sen, että heillä on edes jonkinlainen päätösvalta omissa asioissaan. Haastatellut nuoret olivat pääosin negatiivisia, kun tuli puhe oman päätösvallan toteutumisesta sijaishuollon aikana.

”Nuorta pitäs kuunnella enemmän ja niitä vaihtoehtoja pitäs kertoo tarkemmin.” (H3, sijoitettu 14-vuotiaana).

”No mun mielestä ei kyllä yhtään otettu vastaan sitä, että ku mä sanoin monta kertaa, että mä en juurikaan näe kavereita koskaan, muutaku koulus.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

”Mä pyysin, että mä saisin jatkaa osastolla, mut ei ne antanu.” (H3, sijoitettu 14-vuotiaana).

Sijaishuollon aikaisen dokumentoinnin osalta haastatelluilta tuli jonkin verran kehittämisideoita. Nuoren osallisuuden kannalta dokumentointi on hyvin tärkeää sijaishuollossa. Dokumentointia on mielestäni hyvä suorittaa mieluummin liikaa kuin liian vähän. Kaikki yksityiskohdat sijaishuollon arjessa tulee ottaa huomioon. Kirjaamatonta työtä on vaikeaa tarkastella ja tavoittaa jälkikäteen. Asioihin ja tapahtumiin palaamisesta tulee muistinvaraista – muistelua ja kalenterin selailua. (Kääriäinen ym. 2006, 9.)

”Mun mielestä siihen pitäis tulla jotai semmosta, että se nuori sais tietää niistä asioista enemmän ja lukee itte niitä raportteja.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

”Emmä tiedä et parantaako osallisuutta jos tietäis enemmän siitä dokumentoinnista. Toisaalta sitte sen kannalta, että jos ohjaaja on vaikka ymmärtäny väärin.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

Sijaishuollon tiivistähtisessä arjessa dokumentointi tulee suorittaa huolellisesti, jotta virheitä ei pääse syntymään. Asiakastietoja kerätessä viranomaisen tulee oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tiedot ovat virheettömiä. Myös asiakkaalla on oikeus vaatia itseään koskevien tietojen korjaamista. (Kääriäinen ym. 2006, 13.) Nuorten osallisuuteen virheellisillä tai väärinymmärretyillä tiedoilla on luonnollisesti suuri merkitys. Jotakin tärkeää voi jäädä huomioimatta tai jokin asia toteutetaan ihan toisin kuin oikeasti olisi tarkoitus.

”No ehkä pitäis kirjata jotenki paremmin sillee niinku raporttiin. Nii sit vois toisetki työntekijät lukee siitä. Et en mä ny tietenkää tiedä et mitä sinne raporttiin kirjoitetaan. Sillee mä luulen et sinne kirjoitetaan vaan et keskusteltiin sossun kans ja jotai.” (H1, sijoitettu 11-vuotiaana).

Tiedonkulku sijaishuollon aikana on hyvin tärkeä asia, jotta kaikki nuoren kanssa työskentelevät tahot ovat koko ajan tietoisia nuoren tärkeistä asioista. Haastatellut nuoret olivat kuitenkin poikkeuksetta sitä mieltä, että tiedonkulun osalta sijaishuollon aikana täytyy tapahtua kehitystä. Yksi haastateltava ilmaisi asian hyvin ytimekkäästi.

”Tiedonkulussa on ehdottomasti kehittämisen paikka.” (H5, sijoitettu 14-vuotiaana).

”Pitäis pitää sovituista asioista kiinni. Ku yks asia on sovittu nii siitä pidetään kiinni ja viedään sitä tietoa eteenpäin.” (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

Sijaishuollon aikana on tärkeää, että nuorten kasvua ja kehitystä tuetaan erilaisilla aktiviteeteilla ja toiminnoilla. Lisäksi on tärkeää huolehtia terveellisistä elämäntavoista, hyvästä hygieniasta sekä esimerkiksi tarpeellisista vaateostoksista. Nuoret

kokivat haastattelujen perusteella saavansa vaikuttaa esimerkiksi omiin vaateostoksiinsa, mutta osa löysi hieman kehitettävääkin.

"No oonhan mä saanu vaikuttaa jonkin verran vaateostokseen." (H2, sijoitettu 10-vuotiaana).

"Nuorten pitäis rauhas ite saada ostaa vaatteita ja muita juttuja." H3, sijoitettu 14-vuotiaana).

9 JOHTOPÄÄTÖKSET TUTKIMUKSEN POHJALTA

Johtopäätöksiä aluksi koen tärkeäksi palauttaa mieleen työssäni aikaisemmin olleen määritelmän, jossa Hotari ym. (2009, 117) määrittivät nuoren osallisuuden siten, että nuori voi itse olla määrittämässä, arvioimassa ja toteuttamassa työtä, jota nuoren edun mukaisesti sijaishuollossa tehdään. Tutkimuskysymykseni pohjautuivat vahvasti kyseiseen määritelmään. Lastensuojelussa työtä tehdään ihmisten kanssa; työ perustuu inhimillisiin kohtaamisiin, yhteyksien rakentamiseen (Heino 2008, 17). Tärkeänä asiana voidaan siis pitää nuoren suhteita verkostoihin sekä läheisiin aikuisiin ja viranomaisiin sijaishuollon kentällä: sosiaalityöntekijät, sijaishuollon työntekijät, vanhemmat, opettajat ja terveydenhuollon ammattilaiset toimivat kaikki yhteistyössä nuoren kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Lastensuojelun tulee entistä enemmän rakentua huolella tehtyihin tilannearvioihin, joissa nuoren ja hänen läheistensä tuottama tieto on keskeisellä sijalla (Heinonen & Sinko 2009, 89). Arviointia tulee siis suorittaa jatkuvasti ja näissä arvioinneissa ammattilaisten tulisi huomioida tarkasti asiakkaan ja asiakkaan läheisten tieto ja kokemukset. Tutkimuksessani osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä ettei alun tilannearviointi välttämättä toteutunut parhaimmalla mahdollisella tavalla.

Sijaishuoltoprosessi on kokonaisuutena ajatellen raskas prosessi sekä nuorelle itselleen niin myös nuoren läheisille ja perheelle. Pitkäsen (2011, 19-20) mukaan sijoitetun nuoren perhe joutuu mahdollisesti muuttamaan radikaalisti myös omia elinolojaan (Pitkänen 2011, 19-20). Voimavaroja tarvitaan jokaiselta ja myös yksilön oma toimintakyky täytyy ottaa huomioon eri tilanteissa. Saastamoisen (2008, 94) mukaan sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden tulee olla riittävän koulutettuja ja ammattitaitoisia suorittamaan sijaishuollon työtä (Saastamoinen 2008, 94). Nuoren osallisuus sijaishuollon aikana pohjautuu vahvasti yhteistyöhön, tiedonkulkuun sekä erityisesti luottamussuhteen rakentumiseen. Näin ollen tärkeimmäksi tekijäksi sosiaalityön toiminnassa osoittautuu työntekijöiden kyky ja mahdollisuus kohdata asiakas. Tullessaan ammattilaisen luo puhumaan omista asioistaan nuori odottaa tapaavansa läsnä olevan aikuisen, jonka kanssa voi avoimesti ja luottamuksellisesti tehdä yhteistyötä. Jotta työ tuottaisi todellista tulosta, on tärkeää, että nuorelle syntyy kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. (Hotari ym. 2009, 127.)

Tutkimukseeni haastatelluista nuorista suurin osa koki jonkinasteisia ongelmia vuorovaikutussuhteissa sijaishuollon aikuisten kanssa.

Sosiaalityöntekijöitä kuormitetaan nykyään valtavilla työtaakoilla ja välillä käy mielessä, että pystyvätkö sosiaalityöntekijät oikeasti antamaan kaikkensa asiakkaansa eli oman nuoren puolesta valtavan työtaakan alla. Pohdin aiemmin Van Aerschotin (2003, 619) näkökulmaa, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden perustehtävänä on toteuttaa nuoren suojeluun tähtäävät toimet (Sinko 2004, 67-68). Mielestäni yksi tärkeimmistä nuoren suojelun toimista sosiaalityöntekijän kannalta on pitää riittävästi yhteyttä nuoreen ja olla jatkuvasti tietoinen nuoren voinnista. Tekeväni tutkimus haastatteluineen osoittaa, että nuoret kokevat jonkin verran avuttomuuden tunnetta ja luottamuksen puutetta sijaishuollon aikana ja mielestäni suurin syy siihen on vähäinen kontakti sosiaalityöntekijöiden kanssa. Erityisesti juuri sijaishuoltoprosessin alkuvaiheessa, jolloin kaikki on nuorelle vielä kovin epäselvää, täytyy sosiaalityöntekijän tukea nuoria parhaalla mahdollisella tavalla. Nuoren kehitystä tuetaan parhaiten silloin, kun koko ammatillinen tiimi toimii suunnitelmallisesti nuoren hyväksi. Nuorta kasvattavat henkilöt ovat avainasemassa nuoren elämässä. (Väliavaara 2004, 13.) Sosiaalityöntekijän ohella myös muiden tahojen tulee toimia yhteistyössä nuoren parhaaksi.

Kun Claes Levin (1998) haastatteli sijaishuollon yhdessä erityisyksikössä varttuneita ruotsalaisnuoria, oli hän varsin tyytymätön saamaansa kuvaan. Nuoret kuvasivat sijaishuollossa viettämäänsä vuosia sellaisiksi, että heillä oli silloin mahdollisuus käydä koulua, olla turvassa, saada joka päivä ruokaa ja viettää tavallista arkea. Levin ei pitänyt tätä riittävänä, vaan hänen mukaansa sijaishuollolta pitää voida odottaa enemmän. Jos yhteiskunta siirtää lapsen pois vanhempiensa luota, on lapselle tarjottava enemmän kuin päivittäistä ruokaa ja turvaa. (Pösö 2004, 205.) Mikä voisi olla enemmän? Tutkimukseeni osallistuneet nuoret nostivat poikkeuksetta sijaishuollon kehittämiskohteeksi vuorovaikutussuhteet heitä hoitaviin tahoihin.

Sijaishuollon arki on kiireen täyttämää ja hektistä toimintaa ja väistämättä joitain asioita aina unohtuu niin kuin jokapäiväisessä elämässä yleensä käy. Sijaishuollon aikaisen dokumentoinnin kanssa sijaishuollon työntekijöiden tulee olla hyvin tarkkana. Sosiaalityössä dokumentointi on sidoksissa työn tekemiseen. Asiakirjojen

laadinta ei ole irrallinen osa työtä, vaan kirjoittamisen avulla työ saadaan näkyväksi ja yhteisesti tarkasteltavaksi. (Kääriäinen ym. 2006, 18.) Työn sujuvuuden sekä nuoren osallisuuden kannalta dokumentointi täytyy sujua kokonaisvaltaisesti tehokkaasti. Lisäksi nuorten tulee saada tietää, että heillä on laillinen oikeus lukea itseään koskevia asioita, esimerkiksi raporttimerkintöjä asiakastietojärjestelmiin. Tutkimukseni mukaan kaikki nuoret eivät ole edes tietoisia kyseisestä oikeudesta. Korostan tässä vaiheessa aiemmin työssäni esille nostamaani Kääriäisen ym. (2006, 23) tulkintaa, jonka mukaan nuorta tulee kuulla ja, että nuoren on oltava osallinen ja tietoinen itseään koskevista asioista. Sijaishuollon aikainen dokumentointi ja nuoren osallisuus kulkevat käsi kädessä, joten nuorten tietämystä täytyy tässäkin suhteessa parantaa.

Sijaishuolto prosessin alkuvaiheessa on tärkeää, että nuoret ovat todella tietoisia, että mitä heille on tapahtumassa. Sosiaalihuollon ammattilaisten tulisi mielestäni käyttää mahdollisimman ymmärrettävää kieltä nuorten kanssa kommunikoidessa, jotta vältetään epäselvyyksiä ja tehostetaan erityisesti sijaishuollon alkuvaihetta, jolloin kaikki on vielä kohtuullisen uutta nuorille. Sosiaalityössä asiakkuus, ongelmat ja ratkaisut ovat neuvottelu- ja suhdekysymyksiä. Asiakaskeskusteluissa puhe on ammattilaisen tärkein työväline. Työntekijät pyrkivät erilaisin puheteoin muokkaamaan asiakkaana olemisen tapaa ja asiakkaiden tulkintoja. (Raitakari 2006, 56-73.) Päivänselvää on, että puheen tulee olla ammattilaisten näkökulmasta selkeää sekä myös tehokasta, jotta nuoret sisäistäisivät asiat paremmin. Samalla tavalla myös vanhemmille tulisi selvittää perusteellisesti faktat ymmärrettävästi.

Tutkimukseni osoitti, että kaikki nuoret eivät välttämättä ymmärrä ammattislangia, jota sosiaalityöntekijät ja muut viranomaiset työssään käyttävät. Lastensuojelun ammattilaisten tulisi mielestäni edelleen kehittää keskustelu- ja kommunikointitaitojaan erityisesti nuorten osallisuutta vahvistavan näkökulman kautta. Nuorten osallisuutta vahvistavia keskustelu- ja toimintatapoja ovat esimerkiksi suoraan nuorelle suunnatut kysymykset, asioiden konkretisointi, nuoren tulkintojen vahvistaminen ja tarkentaminen sekä nuorelle sopivien välineiden esillä pitäminen kommunikoinnin helpottamiseksi (Anis 2008, 95-96). Keskustelutilanteissa ammattilaisten tulisi mielestäni esittää asiat mahdollisimman yksinkertaisesti ja usein juuri konkreettinen esimerkki on siihen paras vaihtoehto.

Tiedonkulun tärkeyttä sijaishuollon aikana ei voi korostaa liikaa. Se on erittäin tärkeä asia. Jos tieto ei kulje eri tahojen välillä, saattaa joitakin tärkeitä asioita jäädä huomioimatta nuoren kannalta ja se saattaa vaikuttaa hyvin negatiivisesti nuoren kasvuun ja kehitykseen sijaishuollossa. Poikkeuksetta haastattelemani nuoret toivat esiin tiedonkulun ongelmia omassa sijaishuoltoyksikössään. Oman kokemukseni mukaan esimerkiksi päivittäiset raportit työntekijöiden välillä tulee hoitaa hyvin tarkasti ja huolellisesti ja ennen kaikkea raportille täytyy varata tarpeeksi aikaa, jotta tieto varmasti vaihtuu työntekijältä toiselle. Sijaishuoltopaikkojen työvuorolistat tulee suunnitella niin, että raportti on mahdollista suorittaa tarkasti ja ajan kanssa. Lisäksi asioita on hyvä kirjata ylös jatkuvasti, kun uutta tietoa tulee. Pienenkin asian unohdus sijaishuollon työntekijältä tai sosiaalityöntekijältä voi aiheuttaa isomman ongelman ja mahdollisesti vaikuttaa myös nuoren osallisuuteen.

Tutkimukseni perusteella omaohjaajat koetaan nuorten mielestä pääosin turvallisina ja luotettavina henkilöinä, joiden kautta nuorten osallisuus vahvistuu. Omaha-tajasuhde voi tarjota lapselle korvaavan kiintymyssuhdemallin, suhteen, jossa nuori voi kokea vähintään arjen ennakoitavuuteen liittyvää turvallisuuden tunnetta (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 20). Sijaishuollossa omaohjaaja on yleensä se ensimmäinen, jolle nuori tulee ilot ja surut kertomaan. Toisinaan nuoret eivät kykene aloittamaan itse keskustelua, vaan omaohjaajan tulee huomata nuoren keskustelun tarve. Jo aiemmin tässä työssä käsittelin Sinkkosen (2010, 11) ajatusta siitä, että omaohjaajan tulee huomata ja ottaa puheeksi myös vaikeampia ja vaietumpia aiheita, joita nuoret mielessään käyvät läpi. Omahaitajan tulee olla herkkänä ja valmiina käymään nuoren kanssa läpi esimerkiksi nuoren tuntemuksia siitä, että vanhemmat eivät pidä nuoreen yhteyttä. Nuori ei ehkä itse koskaan pysty ottamaan asiaa puheeksi, vaikka miettisikin sitä usein. Omahaitajan tulee omaaloitteisesti ottaa asioita puheeksi ja tarjota näin nuorelle mahdollisuutta jakaa asiaa. Vastuu puheeksi ottamisella on aikuisella. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 21.) Osa haastatteleistani nuorista kertoi, että kaipaa pieniäkin juttuhetkiä omaohjaajansa kanssa. Nämä pienetkin juttuhetket saattavat tuoda nuorelle rohkeutta avata asioitaan syvällisemmin ja samalla vaikuttaa omaan osallisuuteensa sijaishuollon aikana.

Kavereilla ja ystävillä on nuorelle ihmiselle erittäin iso merkitys osallisuuden näkökulmasta. Erityisesti sijaishuollossa elävä nuori tarvitsee tukea ja ymmärrystä kavereiltaan ja ystäviltään. Uusitalon (2007, 35-36) mukaan läheiset ihmissuhteet ovat osa elämänhallintaa ja ilman läheisyyden tuomaa turvaa nuoren itsearvostukseen ei pääse kehittymään, jolloin nuori ei arvosta itseään eikä myöskään koe olevansa arvokas toisten silmissä (Määttä 2007, 35-36). Mikäli nuori joutuu hylätyksi kavereidensa toimesta sen takia, että ei asu enää kotona ja on sijaishuollon asiakas, aiheuttaa tämä nuorelle suuren syrjäytymisvaaran lisäksi myös itsearvostuksen puutetta. Tämän vuoksi on hyvin tärkeää, että ystäviin ja muihin läheisiin pidetään säännöllisesti yhteyttä nuoren toimesta ja huolehditaan säännöllisistä kavertapaamisista.

Sijaishuollon jälkihuollon kynnyksellä nuorten osallisuus on jo merkittävästi vahvistunut sijoituksen alkuvaiheeseen nähden. Yksi jälkihuollon suunnittelun keskeisistä tehtävistä on uudessa elämäntilanteessa paikkakunnalla tarjolla olevien palvelujen kartoittaminen nuoren kanssa (Laaksonen 2004, 19). Tutkimukseeni haastattelemani jälkihuollossa oleva nuori oli tyytyväinen itsenäisyyteensä ja myös siihen, että entinen sijaishuoltopaikka tuki vahvasti vielä nuorta esimerkiksi juuri eri palveluiden kartoittamisessa ja näin ollen oli vielä vahvasti vaikuttamassa nuoren elämään.

Saastamoisen (2008, 72) mukaan sijoitetulla nuorella tulee olla nimetty sosiaalityöntekijä koko sijaishuollon prosessin ajan. Tutkimukseeni osallistunut jälkihuollon nuori kertoi haastattelussa, että sijaishuollon loppuvaiheessa hänellä ei edes ollut vakituista sosiaalityöntekijää, koska aikaisempi sosiaalityöntekijänsä jäi yllättäen pois työtehtävistään. Haastateltu jälkihuollon nuori kertoi myös, että ei haastatteluhetkelläkään tiennyt, että kuka oli hänen sosiaalityöntekijänsä. Sosiaalityö vaatii suurta kehittämistä juuri tällaisissa asioissa, koska nuoren tietämättömyys siitä, että kuka on hänen sosiaalityöntekijänsä, vaikuttaa väistämättä nuoren osallisuuteen. Tulevaisuudessa nuoria täytyy tiedottaa asioista huomattavasti paremmin kuin nykyään. Onneksi haastattelemani jälkihuollon nuori sai siis edelleen riittävästi tukea entiseltä sijaishuoltopaikaltaan eikä näin ollen ollut yksin asioidensa kanssa.

Itsenäisyyteen kasvaminen ja siihen ohjaaminen on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä. Suuri työ itsenäisen elämän opettelussa tehdään jo sijoituksen aikana. (Laaksonen 2004, 25.) Koko sijaishuoltoprosessin ajan nuoren kasvussa ja kehityksessä tulee ottaa huomioon nuoren oma osallisuus – viimeistään jälkihuollon aikana nuoren omat elämänhallinnalliset taidot korostuvat.

10 SIJAISHUOLLON TULEVAISUUS

10.1 TULEVAISUUDEN HAASTEET

Tulevaisuudessa riittää haasteita sijaishuollon kentällä. Miten sijaishuoltoa voidaan kehittää tehokkaammaksi? Miten saadaan sijaishuollolle lisää näkyvyyttä ja luotamusta siihen, että sijaishuolto on oikea ratkaisu nuoren kannalta? Miten lisätään nuorten sijaishuollon aikaista osallisuutta mahdollisimman tehokkaaksi ja erityisesti kuinka yhteisiä käytäntöjä noudatetaan eri sijaishuoltopaikoissa? Sijaishuoltopaikkojen tulee kehittää toimintaansa siten, että palvelut ovat mahdollisimman kattavat ja yhteistyö eri tahojen välillä toimii moitteettomasti. Kuntien välinen yhteistyö on viime vuosina noussut uusin tavoin yhä tärkeämpään asemaan myös erilaisten palvelujen turvaamisessa. Lakisääteisten kuntayhtymien ohella on käytännössä omaksuttu erityyppisiä yhteistoimintamenettelyjä (Narikka 2004, 32). Nuorten osallisuuden kannalta juuri tällaiset yhteistoimintamenettelyt ovat mielestäni tehokkaita, kun toimitaan yhdessä jonkin asian parhaaksi. Tulevaisuudessa panostetaan myös enemmän ehkäisevään lastensuojelutyöhön, joten odotettavissa voi olla jopa sijaishuoltopaikkoihin sijoitettavien nuorten määrän laskua. Tärkeintä kuitenkin on, että toiminta pystytään pitämään ammattimaisella tasolla.

Lastensuojelutehtävän toteuttamisessa on monissa kunnissa suuria vaikeuksia lisääntyneiden ja vaikeutuneiden asiakastarpeiden ja toisaalta henkilöstön, erityisesti sosiaalityöntekijöiden, saatavuuden vuoksi (Rousu ym. 2003, 9). Tämä vaikuttaa näkemykseni mukaan hyvin voimakkaasti sijaishuoltopalveluidenkin tulevaisuuteen. Olen kuullut omassa työssäni useasti sanottavan, että sosiaalityöntekijät ovat meidän lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden työnantajia. Ja kyllähän se näin on karkeasti ajateltuna. Tulevaisuudessa täytyy keskittyä erityisesti osaavaan työvoimaan, jotta asiakkaiden tarpeet tulee täytettyä esimerkiksi osaavan sosiaalityöntekijän kautta. Nuoren osallisuuden kannalta juuri sosiaalityöntekijä on se tärkein henkilö. Tulevaisuudessa täytyy keskittyä tarkastelemaan entistä tehokkaammin sosiaalityöntekijöille kohdistuvaa työkuormaa. Suuren työkuorman kasautuessa sosiaalityöntekijät eivät mielestäni kykene antamaan täydellistä työpanostaan sijoitetulle nuorelle: aika vain ei yksinkertaisesti riitä keskittymään yhteen

nuoreen tarpeeksi. Nuorten osallisuuteen tällä on luonnollisesti suuri vaikutus, koska sosiaalityöntekijät ovat vahvimpia vaikuttajia nuorten osallisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen kanssa.

Eräänä selityksenä laitospäisiin sijoitusratkaisuihin Suomessa saattaa olla myös palveluiden tarpeeseen nähden riittämättömät avohuollon palvelut ja erityisesti liiallinen asiakasmäärä yhtä sosiaalityöntekijää kohti (Rousu & Holma 2003, 19). Sijaishuolto pyritään pitämään viimesijaisena vaihtoehtona ja on ymmärrettävää, että kuorman kasautuessa viisainkin ihminen voi sortua hätäköityihin ratkaisuihin. En pysty varmaa vastausta antamaan siihen, että millaiseksi sijaishuollon tulevaisuus kehittyä asiakasmäärien suhteen, mutta se on varmaa, että haasteita riittää kyseisellä sektorilla myös tulevaisuudessa. Sosiaalityöntekijöitä koskevat ongelmat väistämättä vaikuttavat sijaishuollon nuorten osallisuuteen.

Lisäksi nykyään nousevat usein esiin erilaiset ongelmat jo ennen sijaishuoltoprosessin alkua. Sosiaalityöntekijät puhuvat usein siitä, kuinka huostaanottojen toteutukset ovat pitkittyneet ja kuinka niiden kynnyks on noussut. Katsotaan, että nuoren on oltava selvästi vaurioitunut ennen kuin huostaanottoon voidaan ryhtyä, vaikka lastensuojelulaissa edellytyksenä on nuoren terveyden tai kehityksen vakava vaarantuminen tai vaarantaminen (Sinko 2004, 72). Sijaishuollon kannalta olisi tärkeää, että lastensuojelun päättäjät ottaisivat yhtenäisen linjan ja jämäkän työotteiden lastensuojelutyöhön, jotta virhearviointeihin ei sörjettäisi. Tämä aiheuttaa haasteita tulevaisuudessakin, sillä ongelmia ei ratkaista hetkessä.

Sijaishuoltoa voidaan mielestäni tulevaisuudessa ajatella yhä vahvemmin tuotteistuksen näkökulmasta. Palvelujen tuotteistus on laajasti nähtynä palveluiden asiakaslähtöistä kehittämistä, jossa asiakkaille tarjottavien palveluiden tarkoitus, sisältö, laajuus, laatu, kustannukset, hinta tai muut ominaisuudet määritellään suunnitelmallisesti tavoitteellisesti (Rousu & Holma 2003, 58). Eli esimerkiksi sijaishuoltoyksiköt kilpailevat tulevaisuudessa yhä vahvemmin keskenään palveluiden toimivuuden ja monipuolisuuden kautta. Useat sijaishuoltopaikat ovat yksityisiä yrityksiä ja, niin pahalta kuin se kuulostaakin, niiden yksi tärkeimpiä tehtäviä on tuottaa voittoa rahallisesti. Palveluiden tuotteistaminen on välttämätöntä yritystoiminnassa, jossa tuote on kaupankäynnin väline (Rousu ym. 2003, 58). Tässä kohtaa ajattelen, että nuorten osallisuuden parantaminen ja kehittäminen monipuolisem-

maksi on sijaishuoltoyksiköissä paras kaupankäynnin väline sijaishuollossa. Se vahvistaa merkittävästi myös laatukriteerejä, joita lainsäädännöllisesti vaaditaan sijaishuollon toiminnan peruspilariksi.

10.2 SIJAISHUOLLON KUSTANNUKSET JA KRIITTINEN NÄKÖKULMA

Sijaishuollon kustannukset vaihtelevat suuresti Suomessa. Suurten kaupunkien väliset erot kustannuksissa saattavat olla hyvinkin suuria. Lastensuojelua tulee mielestäni kuitenkin ajatella yhteisöllisenä toimintana, jolla pyritään kokonaisuuk-sien vahvistamiseen. Lähtökohtaisesti lastensuojelu on ja sen tuleekin olla yhteis-kunnallinen kustannus, joka verorahoin rahoitetaan. Kun yhteiskunta joutuu puut-tumaan huostaanoton kaltaisella keinolla perheen elämään ja ottamaan vastuun lapsesta, syntyy yhteiskunnalle myös vastuu siitä, että nuoret tulevat hyvin hoide-tuiksi. (Rousu & Holma 2004, 23.)

Erityisesti sijaishuollossa toimitaan laajassa sijaishuoltoa tuottavien palveluiden verkostoissa. Yksityisiltä palveluntuottajilta ostetaan merkittävä määrä sijaishuol-lon palveluista (Rousu & Holma 2004, 22). Palvelut sekä hintataso vaihtelevat sen mukaan, että mitä asiakas haluaa. Keskinäinen luottamussuhde ostajan ja palve-luiden tuottajan välillä on ratkaisevassa asemassa. Karkeasti sanottuna ostaja ha-luaa rahoilleen vastinetta, vaikkakin sijaishuollossa nuoren hyvä hoito ja turva merkitsevät enemmän kuin raha. Yhteistyö on tässäkin asiassa avainasemassa. Jos haluamme tuottaa vaikuttavia lastensuojelupalveluita, on tiedettävä, mitkä pal-velut ovat tehokkaita. On oltava myös yhteinen näkemys siitä, että nuori tai perhe hyötyy käynnistyvästä prosessista (Rousu & Holma 2004, 22). Mielestäni näissä asioissa riittää kehitettävää eri kunnissa, sillä oman työkokemukseni pohjalta voin sanoa, että välillä jo sijoituksen alkuvaiheessa on havaittavissa sijaishuollon hyö-dyttömyys tietyille asiakkaille – ei ole ajateltu asioita tarpeeksi monipuolisesti ja kokonaisuutena.

11 POHDINTA

Pirisen (2008) mukaan sosiaalityöntekijän ohella sosionomit (AMK) ovat keskeisiä toimijoita lastensuojelussa. Sekä avohuollon perhetyössä että sijaishuollossa heidän ammattirooleissaan korostuvat monet käytännölliset ”arjen pyörittäjän” tehtävät niin, että nuoretkin oppivat niitä tekemään: yhteistyö vanhempien kanssa; välittävänä aikuisena, hoivaajana, auttajana toimiminen; nuorille aikuisen malli, joka vastaanottaa nuorten monenlaisia tunteita, asettaa heille rajoja ja pitää huolta myös omista rajoistaan. (Bardy 2009, .)

Olen toiminut lastensuojelutyössä usean nuoren omaohjaajana ja olen pyrkinyt työssäni jatkuvasti kehittämään nimenomaan vuorovaikutussuhdetta itseni ja omaohjattavieni välillä. Tärkeintä on mielestäni kehittää luottamuksellinen suhde, jossa nuori kokee, että omistaa ainakin yhden luotettavan aikuisen sijaishuoltoyksikössä, johon turvautua arjen vaihtuvissa tilanteissa. Näkemykseni mukaan tällä on nuoren osallisuuden kannalta hyvin suuri merkitys. Omaohjaajan ja nuoren vuorovaikutussuhteen kehittyminen voi olla pitkäkin prosessi. Omaohjaajalta vaaditaan pitkäjänteisyyttä, välittämistä ja kehittävää työtettä, jotta nuori kokee saavansa sen turvan, mitä sijaishuollossa edellytetään. Usein olen nuorten suusta kuullut, että pitäisi saada omaohjaaja vaihdettua, koska ei pidä omaohjaajasta ja omaohjaajalla ei ole tarpeeksi aikaa nuorelleen. Arki sijaishuoltoyksikössä on usein hektistä ja yhteistä aikaa saattaa olla vaikea löytää. Omien kokemuksieni mukaan nuoret ovat olleet pohjimmiltaan kuitenkin useimmiten tyytyväisiä omaohjaajiinsa ja myös tämän opinnäytetyön tutkimuksen tulokset kertovat, että välittävä omaohjaaja on hyvin tärkeä asia sijaishuollon nuorille.

Sosionomin näkökulmasta lastensuojelu on monipuolista ja erityisesti monitahoista työtä, jossa yhteistyöllä ja tavoitteellisella työotteella on valtava merkitys. Sosionomit työllistyvät nykyään varsin hyvin lastensuojelun kentälle ja erityisesti sijaishuoltoon. Työskenneltyäni kahdessa eri lastensuojelulaitoksessa olen huomannut, että suurin osa työntekijöistä on juuri sosionomeja. Työkokemus vahvistaa sosionomin teoreettista pohjaa ja tuo ammatillisuutta sijaishuollon vaativalla kentällä.

Sosiaalialalla hyvät kommunikointitaidot ovat elintärkeitä. Sijaishuollossa luottamuksen rakentuminen työntekijän ja asiakkaan välille lähtee kehittymään nimen-

omaan kommunikaation oikeanlaisesta rakentelusta. Työntekijä on varsin usein tilanteiden avaaja. Työntekijän tärkeä taito on nostaa keskusteluissa esille pulmien ja voimavarojen rinnakkainen maailma. Asiakkaan arvostus ja kannustus yleensä kiinnittyy tapaan, jolla hän kokee tulevansa keskustelutilanteissa ihmisenä arvostetuksi. (Suomi ym. 2006, 27.) Sijaishuollossa sosiaalityöntekijät, sijaishuoltopaikan työntekijät ja muut viranomaistahot ovat keskusteluiden ja kommunikointien kannattajia erilaisissa palaverissa ja päätöstilanteissa ja erityisesti osallisuuden vahvistaminen nuorien kohdalla pohjautuu oikeanlaiseen kommunikointiin.

Opinnäytetyöni prosessin aikana olen kokenut ammatillista kasvua. Olen jokapäiväisessä työssäni ottanut entistä enemmän huomioon nuorten näkökulman sijaishuollossa juuri osallisuuden kautta. Olen pyrkinyt tutkimukseni kautta kehittämään omaa työtottani ja olen myös ollut aikaisempaa kriittisempi omia työtapojani kohtaan. Olen pitänyt mielessäni osallisuuden kannalta tärkeän kysymyksen: kuinka kuuntelen nuoria oikein ja kuinka pystyn kehittämään omaa työpanostani nuorten parhaaksi? Omaohjaajana olen kokenut suurta vastuuntuntoa ja vastuuta omasta nuorestani. Luottamussuhteen rakentumisen kautta olen sijaishuollon kentällä rakentanut asiakassuhteita sijaishuollon vaativalla kentällä. Näkemykseni ja kokemukseni mukaan sijaishuollon arjessa kehittyä jatkuvasti vaativia ja pulmallisia tilanteita, jotka vaativat oikeanlaista suhtautumista sekä asennetta työntekijältä. Mottoni sijaishuollon työntekijänä on: joka päivä voi oppia jotain uutta ja mikään tieto ei ole turhaa.

LÄHTEET

- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 165-176.
- Aho, S., Kulmala, U., Räihä, H., Porkka, S. & Timlin, T. 1995. Lapsen etu. Turku: Pallosalama.
- Ahto, A. & Mikkola P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 13. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino.
- Alanen, L., Salminen, V-M. & Siisiäinen, M. 2007. Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Beckett, C. 2003. Child Protection. An Introduction. London: A SAGE Publications.
- Ellonen, N. & Korkiamäki, R. 2006. Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten hyvinvoinnin resurssina. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell, 221-247.
- Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaan otettujen lasten institutionaalisista poluista. Tampere: Juvenes print – Suomen yliopistopaino.
- Fågel, S., Jonsson, M., Korvela, P. & Kupiainen, A. (toim.) 2011. Arki haltuun – Sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Vammalan kirjapaino.
- Heino, H. 2005. Sijaislapsen kokoinen onni. Helsinki: Kirja kerrallaan.
- Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämis ehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Valopaino.
- Heinonen, H. & Sinko, P. 2009. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 89-100.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: yliopistopaino, 117-132.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 163-181.

Kiireellinen sijoitus. Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 25.10.2013]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/kiireellinensijoitus/>

Kiiskinen, P. (toim.) & Eskelinen, T. (toim.) 2010. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18. Helsinki: Forssan kirjapaino.

Kivinen, T. 1992. Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lasten asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 59. Helsinki: VAPK-Kustannus.

Klap, K. 2005. Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutumisprosessissa. Teoksessa: Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim.) 2005. Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 79-107.

Koisti-Auer, A-L. 2001. Huostaanottokriisin selvittely – projektin loppuraportti. "...vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa". Espoo: SOS-Lapsikylä.

Kotkavirta, J. 2001. Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa: Ilmonen, K. (toim.) 2001. Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Paino Kopijyvä, 55-68.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY

Kääriäinen, A. 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell, 45-68.

Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta H. 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Laaksonen, S. 2004. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 256-264.

Laaksonen, S. (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino.

Laitinen, M., Ojaniemi, P. & Tallavaara, M-S. 2007. "Nyt kuullaan meitä asiakkaita" – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Rovaniemi: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto.

Laurila, A. 2008. Itsetunto vahvemmaksi. Teoksessa: Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell, 109.

Lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 27.3.2013]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/lastensuojeluilmoitus/>

Lastensuojelulaki. Opetushallituksen oppilas- ja opiskelijahuollon opas. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 27.6.2012]. Saatavissa: http://www.oph.fi/oppilashuollon_opas/saadokset/lastensuojelulaki

Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 12.10.2012]. Saatavissa: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/lastensuojelun_palvelujarjestelma/

Lehtinen, A-R. & Vuorisalo, M. 2007. Lasten sosiaalinen pääoma – mittaamisen kokemuksia ja haasteita. Teoksessa: Alanen, L. (toim.), Salminen, V-M. (toim.) & Siisiäinen, M. (toim.) 2007. Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Yliopistopaino, 211-248.

Mahkonen, S. 2003. Lastensuojeluilmoitus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino, 19-40.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Prima.

Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartointus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu Ry.

Narikka, J. 2004. Kuntien lakisääteinen yhteistoiminta. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 32.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lasten huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26.

Pirinen, A. 2008. Sosionomit lastensuojelutyössä. Julkaisematon muistio 12.9.2008. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino.

Pölkki, P. 2004. Huostaanoton ja sijaishuollon tutkimus. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 295-296.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 202-213.

Raitakari, S. 2004. Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa: Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008, 56-73.

Raitakari, S. & Virokannas, E. (toim.) 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto. Jyväskylä: Gummerus.

Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa. Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 22.10.2013]. Saatavissa: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet_sijaishuollossa/

Reijonen, M. (toim.) 2005. Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otava.

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: yliopistopaino.

Roos, J-P (toim.) 2004. Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari.

Rousu, S. & Holma, T. 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntatalon painatuskeskus.

Rousu, S. & Holma, T. 2004. Lastensuojelupalveluiden kustannukset ja hinnoittelu. Jyväskylä: Kirjapaino Oma.

Ruuskanen, P. 2007. Sosiaalisella pääomalla selittäminen. Teoksessa: Alanen, L. (toim.), Salminen, V-M. (toim.) & Siisiäinen, M. (toim.) 2007. Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Yliopistopaino, 11-38.

Räty, T 2004. Yleistä avohuollon tukitoimenpiteistä. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino, 95-96.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita prima.

Salassapito- ja vaitiolo velvollisuus. Valvira. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. Saatavissa: http://www.valvira.fi/ohjaus_ja_valvonta/terveydenhuolto/salassapito/salassapito_ja_vaitiolo velvollisuus

Sallinen, V. 2005. Lastenkoti ja rajoittaminen. Teoksessa: Laaksonen, S. & Kempainen, M. (toim.) 2005. Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tu-

kevistä tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 155-165.

Sijaishuolto. Lastensuojelun käsikirja. Ei päiväystä. [WWW-dokumentti]. [Viitattu: 28.5.2013]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>

Sinkkonen, J. 2010. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa: Kiiskinen, P. (toim.) & Eskelinen, T. (toim.) 2010. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18. Helsinki: Forssan kirjapaino, 9-12.

Sinko, P. 2004. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Yliopistopaino.

Suomi, A., Lahtinen, P. & Raiski, T-L. 2006. Työvälineitä lastensuojelun tueksi. LAVA – lastensuojeluprojekti kehittämisverkostona. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Takala, P. (toim.) 2005. Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita Prima.

Thomas, N. 2002. Children, family and the State. Decision-Making and Child Participation, 36-49. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 125.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Uusitalo, T. 2007. Nuoruusajan yksinäisyys. Teoksessa: Määttä, K. (toim.) 2007. Helposti särkyvää. Nuoren kasvun tukeminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino, 23-37.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2004. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Välivaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu Ry.

Välivaara, C. 2008. Työntekijältä edellytetään kykyä itsereflektioon. Teoksessa: Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell, 79.

LIITE 1

Teemahaastattelurunko

TAUSTATIEDOT

- Ikä, sukupuoli
- Sijaishuolto/jälkihuolto, jälkihuolto päättynyt. Milloin?
- Sijoitusaika: Ikä, kun sijoitettiin? Sijoituksen pituus? Sijoituksen syy? Sijoituspaikka (laitos, sijaisperhe tms.)?
- Tämänhetkinen elämäntilanne? (työ, perhe ym.)

PÄÄKYSYMYKSET:

1. Miten koit osallisuutesi sijoitusaikana tai sen jälkeen (jälkihuolto)? Miten sinua kuunneltiin eri asioissa?
2. Miten koit oman päätösvaltasasi sijaishuollon aikana? Entä jälkihuollon aikana?
3. Miten kehittäisit sosiaalityötä, jotta sijaishuollon (tai jälkihuollon) aikainen lasten ja nuorten osallisuus toteutuisi paremmin?

Neljä eri teemaa: Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihe, sijoitusmuoto (avohuolto, kiireellinen vai huostaanotto), sijaishuolto, jälkihuolto

Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihe:

- Koska tapasit ensimmäisen kerran sosiaalityöntekijän ja millainen vaikutelma sinulle jäi sosiaalityöntekijästä? Pystytkö luottamaan ja tuliko sinulle tunne, että sinusta välitetään?
- Pidettiinkö sinut ajan tasalla lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa? Kerrottiinko sinulle asioista ja keskustelitko asioista sosiaalityöntekijän kanssa?

- Saitko sanoa omia mielipiteitäsi lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa? Kuinka paljon niitä kuunneltiin?
- Mitä käytäntöjä muuttaisit lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa, mikä parantaisi lasten ja nuorten osallisuutta heti alusta alkaen?

Sijoitusmuoto (avohuolto, kiireellinen sijoitus, huostaanotto):

- Tehtiinkö sinulle heti selväksi, että mitkä ovat vaihtoehdot? Saitko sanoa mielipiteesi asioihin? Keitä oli paikalla kuulemistilanteessa?
- Oliko kuulemistilanne mielestäsi sellainen, että koit sen asialliseksi ja sinua kohtaan reiluksi? Oliko mitään muita realistisia vaihtoehtoja kuin sijaishuolto?
- Miten sait vaikuttaa asiakassuunnitelman suunnitteluun?
- Miten kehittäisit sosiaalityötä kuulemistilanteen osalta?

Sijaishuolto

- Saitko vaikuttaa sijaishuoltopaikan valintaan? Oliko sijaishuoltopaikka mielestäsi sinulle sopivin?
- Saitko tarpeeksi tukea sosiaalityöntekijältä tai muilta tahoilta sijaishuoltoon siirtymisprosessin aikana? Saitko tutustua sijaishuoltopaikkaan etukäteen?
- Vaikuttivatko esimerkiksi harrastuksesi, tarpeesi, sosiaaliset suhteesi, koulu ja yhteydenpito läheisiisi sijaishuoltopaikkasi valintaan? Saitko mielipiteesi kuuluviin mielestäsi tarpeeksi hyvin ja kuinka hyvin mielipiteesi asioista otettiin huomioon?
- Tapasitko sosiaalityöntekijääsi tarpeeksi usein sijaishuollon aikana? Saitko tarvittaessa yhteyttä sosiaalityöntekijääsi ja kuinka usein tapasit sosiaalityöntekijääsi kahden kesken?
- Saitko sanottua tapaamiskerroilla tai puhelimesta kaikki haluamasi asiat sosiaalityöntekijälle?

- Miten kehittäisit sosiaalityöntekijän ja nuoren välistä suhdetta paremmaksi?
- Miten sijaishuoltopaikan työntekijät ottivat halusi/mielipiteesi huomioon arkisissa askareissa?
- Kuinka hyvin mielestäsi tieto sinua koskevista asioista kulki sinulle sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan työntekijöiden kautta? Miten kehittäisit tiedon kulkua mahdollisesti paremmaksi?
- Kuinka paljon sait vaikuttaa harrastuksiisi, vaateostoksiisi, ystävien tapamiseen ym. asioihin sijaishuoltopaikassasi? Saitko tarpeeksi tukea esimerkiksi kouluasioissa ja kesätyönhaussa? Miten kehittäisit sosiaalityötä, jotta osallisuus paranisi em. asioissa?
- Saitko halutessasi lukea itseäsi koskevia papereita, päätöksiä, asiakirjoja sijaishuollon aikana? Miten dokumentointi mielestäsi vaikuttaa sijaishuollon osallisuuteen?
- Koitko, että sinua kuunneltiin sijaishuoltopaikassasi/paikoissasi?
- Saitko tavata läheisiäsi mielestäsi tarpeeksi usein ja kuunneltiinko sinua tapaamisasioissa mielestäsi hyvin?
- Miten koit sijaishuollon aikaisen omaohjaajan osallisuutesi kannalta?

Jälkihuolto

- Miten osallisuutesi toteutui jälkihuollon aikana? Koitko olevasi itsenäisempi ja saitko päättää itseäsi koskevista asioista enemmän?
- Millainen oli suhteesi sosiaalityöntekijään jälkihuollon aikana? Olitko yhteydessä sosiaalityöntekijän kanssa säännöllisesti?
- Saitko mielestäsi tarpeeksi tukea jälkihuollon aikana? Saitko tukea raha-, asunto-, opiskeluasioissa tarpeeksi?
- Miten kehittäisit jälkihuoltoa, jotta se palvelisi paremmin itsenäistyvän nuoren tarpeita?

